

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2010

Libuše Haluzová

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Historie trestů smrti v České republice

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.**

**Vypracoval:
Libuše Haluzová**

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Historie trestů smrti v České republice“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 24. 4. 2010

.....
Libuše Haluzová

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při studiu a zpracování mé bakalářské práce, a které si velice vážím.

Libuše Haluzová

OBSAH

Úvod	2
1. Vývoj trestu smrti v souvislosti s historií	3
1.1 Od slovanských předstátních společností	3
1.2 Historické období od roku 1400	8
1.3 Doba pobělohorská až po rozpad Rakousko-uherské monarchie	13
1.4 Vznik Československé republiky	18
1.5 Rok 1945 a poválečné soudnictví	24
1.6 Československo let šedesátých	32
2. Druhy trestu smrti	34
2.1 Tresty smrti sahající hluboko do historie	34
2.2 Novodobé druhy poprav	44
3. Koncept trestu obecně	46
3.1 Obecné teorie trestu	46
3.2 Účel trestu	47
4. Argumenty pro a proti trestu smrti	50
4.1 Zastánci trestu smrti	50
4.2 Odpůrci trestu smrti	52
4.3 Postoj občanů České republiky	54
Závěr	55
Resumé	58
Anotace	59
Seznam použité literatury	60
Seznam příloh	62

Úvod

Cílem bakalářské práce je zmapovat historii trestu smrti v českých zemích. Je velmi zajímavé a poutavé, jak se trest, a to zejména trest smrti vyvíjel. Právě proto moje bakalářská práce začíná popisem vývoje trestu smrti od období raně feudálního státu a později rozvinutého feudalismu, to jest historické období od devátého století až do současnosti. Jde tak zhruba o něco přes tisíc let vývoje lidské společnosti.

Zaměřím se na druhy hrdelního trestu. Mnohdy je tento verdikt trestající, odpuzující a odstrašující tak jak si žádala soudobá společnost. Druhy trestu smrti chci nejen uvést, ale i popsat za jaké přestupky a prohřešky byl trest udělen a jak se vyvíjel v průběhu dějin. Trest smrti se vždy řídil náboženskými, politickými, finančními a jinými úvahami, a kdo porušil určitá pravidla nebo řád musel být potrestán. Trest měl být exemplární, aby odstrašil ostatní od přestupku.

Od počátků českého státu tak lze sledovat proměny obyčejového práva. Zejména hodnocení pachatelů podle jejich společenského postavení, trestných činů, kterých se dopustili a stoupající význam právní ochrany. Od krevní msty, která se uplatňovala již v období rodového zřízení, které vycházelo z rodových tradic a obyčejů. Toto staré zvykové právo se rozpadá v souvislosti s přenosem moci z rodových struktur na knížete.

Postupem doby se začínají rozlišovat morální pravidla a právní normy. Trestní právo mělo zprvu soukromý charakter, uplatňovala se soukromá msta. V pozdější době jsou některé přestupky již považovány za porušení obecných zájmů a jejich postih přejímá stát, aby zajistil svou stabilitu a autoritu. Prvotním úkolem práva bylo chránit stát, církve a soukromé vlastnictví. Pšanec nemá právo na ochranu, společnost jej vylučuje ze svého středu, nikdo jej nesmí chránit a podporovat. Je vidět jak české hrdelní soudnictví prošlo od starověku k novověku několika vývojovými etapami od obyčejového práva k obecným právním normám, což dokládám následujícím textem, který se obrací do historie. Vývoj práva a vůbec trestu smrti úzce souvisí s historií a vývojem společnosti v závislosti na ekonomických a politických souvislostech.

1. Vývoj trestu smrti v souvislosti s historií

Pokusila jsem se o komplexní přístup ke zmapování minulosti českého soudnictví. Obsahem jednotlivých kapitol prostupuje dobová filozofie účelu soudních trestů, trestání a formy jejího uplatňování v justiční a vězeňské praxi.

1.1. Od slovanských předstátních společností po rok 1400

Jeden z prvních státních útvarů na českém území datujeme k 6. století našeho letopočtu. Šlo o volný svazek slovanských kmenů pod vedením franckého kupce Sáma. Toto státní zřízení zřejmě sloužilo jako jakási ochrana vůči sousedním franckým vévodům. V této společnosti byly vztahy upravovány právem zvykovým a držely se zavedené obyčeje. Jestliže byla někomu způsobena škoda, hojil se poškozený přímo sám na pachateli nebo na jeho rodině či majetku.

V 9. století vznikl ve střední Evropě novější státní útvar, o kterém se zmiňuje ve svém spise „O spravedlnosti říše“ císař Konstantin Porfyrogenetos jako o Velké Moravě. Moc vojenská, soudní, správní a snad také zákonodárná byla soustředěna do rukou knížete. Ten stál v čele říše, sloužila mu družina věrných bojovníků a z těch pak byli vybíráni úředníci pro státní službu. Úřady v tomto období byly koncipovány podle franckého nebo byzantského vzoru. Pravděpodobným centrem politické a církevní moci bylo hradisko v Mikulčicích.

Roku 863 přicházejí na Moravu z řecké Soluně bratři Konstantin a Metoděj. Cařihradský císař Michal III. tak vyhověl žádosti knížete Rostislava, aby na území Moravy vybudovali samostatnou církevní organizaci a šířili jazyk, staroslověnštinu. Metoděj přeložil tzv. Nomokánon, sbírku církevních i světských zákonů, ale vybral z něj pouze to, co bylo možné aplikovat ve Velkomoravské říši, kde právo bylo, podobně jako jinde, obyčejové. Mělo se řídit souborem právních norem zvaným Zákon sudnyj ljudem. Jde o upravený překlad byzantské Eklogy, zákoníků císařů Lva III. Isaurského a Konstantina Kopronyma z 8. století. Vycházel ze zásad křesťanství, obsahuje soubor norem trestního, procesního a rodinného práva.

Je zde výrazná změna od byzantské předlohy a to v zmírnění brutálních trestů smrti, které byly v řadě případů nahrazeny tresty tělesnými, majetkovými nebo trest církevní, pokání. V pramenech Zákon sudnyj ljudem z 2. pol. 9. stol. se říká: „Nikdo ať toho, kdo se utíká do chrámu, násilím nevyvede, ale ten, kdo sem utek, ať vloží knězi svou věc a vinu jím spáchanou, a ten ať jej převezme jako utečence, aby jeho zločin byl podle zákona vyšetřen a prozkoumán.“ (Vojáček, Schelle, Knoll, 2008, s. 36). Dalším právním textem jsou Anonymní homelie, které se dochovaly ve sbírce Glagolita Glozianus z 11. století, jejímž autorem byl snad Metoděj. Navádí v nich, aby spory byly pečlivě zkoumány, nekonaly se pohanské přísahy, dodržovaly se křesťanské zásady zejména týkající se manželství a soudilo se spravedlivě.

Největšího rozmachu Velkomoravské říše došlo za vlády knížete Svatopluka (870 - 894). Dokázal mistrně využít mocenského vlivu, aby připojil Čechy a úspěšně si vedl v sjednocování země a přesídlil na pražské hradiště z Levého Hradce. Bohužel po jeho smrti vedou protimoravské nálady roku 895 k odtržení Čech a následně podléhá Velkomoravská říše maďarským nájezdům. Vše se odehrálo během deseti let vlády knížete Mojmirá (894 - 904/906). Dochází k zániku mocenského útvaru, který mohl lépe čelit protivníkům. V roce 894 - 915 se v Čechách ujímá vlády Bořivojův syn Spytihněv a toho vystřídal jeho bratr Vratislav, který však zemřel roku 921 a zanechává po sobě dva nedospělé syny, Václava a Boleslava. Výchovy jeho synů se ujímá kněžna Ludmila (vdova po Bořivojovi). Dochází však ke konfliktu mezi kněžnou Drahomírou, matkou Václava, a Ludmilou. Tyto události vedou ke vzniku jedné z nejstarších legend. Dochovala se nám tak jedna z nejstarších písemných památek o vykonání trestu smrti za vraždu. Je z ní znát, jak středověký člověk netoužil jen po odplatě, ale chtěl i zapůsobit a zastrašit, aby se takového činu do budoucna nedopouštěli i ostatní.

Smrt pro ty, kteří stojí v cestě

Kristiánova legenda, která vznikla pravděpodobně před rokem 994, je psána latinsky. Je nazvána Život a umučení Svatého Václava a jeho babičky Svaté Ludmily. V této legendě nechá Drahomíra úkladně zavraždit svoji tchýni Ludmilu. Na tuto vraždu si Drahomíra najme dva bratry Tunnu a Gomona. Ludmila před smrtí oba vrahy požádá, zda by se mohla pomodlit a zda by ji mohli setnout. Oni ji však zardousí provazem.

V jiných pramenech se uvádí, že byla uškrncena vlastním závojem, který se později stal symbolem Svaté Ludmily.

Přestože se oba bratři snaží uprchnout, jsou dostiženi a popraveni. Je však nutné zavraždit všechny další případné svědky, a proto musí zemřít také všichni potomci vrahů. „Mnoho jich přišlo mečem o hlavu,“ konstatuje dějepisec (Cawthorne, 2009, s. 252). Tato legenda je stručnou zmínkou nejstaršího soudního procesu. Pro nás je důkazem, že trest smrti měl být nejen trestající, ale zejména odstrašující pro případné další provinění ostatních.

Vlády se ujímá syn Drahomíry, Václav (924), kterého legendy popisují jako vzdělaného světce, který vládl spíše z povinnosti, než z vlastní vůle. Tlak německé říše vyřešil diplomaticky, dohodou s Jindřichem I., se kterým domluvil spojenectví v podřízeném postavení a vyplacení tributu 120 volů a 500 hřiven stříbra do Saska. Tato podřízenost vyvolala nesouhlas v Čechách a byla také příčinou zavraždění Václava v září 935 rukou jeho mladšího bratra Boleslava. V 10. století dochází v Čechách k procesu sjednocování pod vládou Přemyslovců a roku 995 svoji pozici v rámci státu Přemyslovci upevňují vyvražděním Slavníkovců. Na přelomu 11. a 12. století vyvrcholil boj Přemyslovců o pražský trůn tím, že porušili nástupnický řád knížete Břetislava, podle kterého měl stát v čele státu nejstarší člen rodu. Tímto nerespektováním nástupnického řádu ohrožovali stabilitu země. Přemyslovci se také několikrát snažili vyvraždit obávané protivníky Vršovce, kteří zaujímali důležitá místa ve státní správě, která se uvolnila po likvidaci Slavníkovců a tak kníže Svatopluk rozhodl o vyvraždění celého rodu pro jeho údajnou kolaboraci s Poláky.

V říjnu 1108 se, na rozkaz knížete Svatopluka, začaly šířit popravky z Vraclavy přes Libici a jiná místa až do Prahy. Jednalo se o jednu z největších hromadných poprav v české historii. Pomsta se tak rozšířila na celý rod Vršovců. Bylo pobito na tři tisíce mužů. Kosmas ve své kronice dále píše: „Nemohl jsem se dovědět, kolik hlav z toho rodu bylo vydáno na smrt, protože nebyli zabiti ani jednoho dne, ani na jednom místě. Neboť jedni byli vedeni na tržiště (Staroměstské náměstí) a jako dobytek skoleni, jiní byli na hoře Petříně s'tati, mnoho jich bylo povražděno v domech nebo na ulicích.“ (Monestier, 1998, s. 64).

Pouze útekem do Polska a Uher se zachránily zbytky pronásledovaného rodu. Špatný osud stihl i samotného původce poprav a 21. září 1109 je kníže Svatopluk zavražděn. Jelikož vrah uprchnul, není jisté, zda šlo o pomstu Vršovců.

Roku 1130 bylo odhaleno spiknutí, které usilovalo o život Soběslava I., který vytlačil z nástupnictví na český knížecí stolec svého synovce. A právě účelem tohoto spiknutí bylo dosadit Soběslavova synovce Břetislava. Za tímto spiknutím stál pražský biskup Menhart a skupina velmožů svázaná zájmy s Břetislavem, jehož dosazením by tato skupina získala větší vliv a bohatství. Soud nad spiklenci, Miroslavem a jeho bratrem Střezimírem, se konal v Praze, a je to ukázkový případ fungování dvorské justice. Trest musel být exemplární a zostřený, museli podstoupit veliká muka. Oči jim byly vydloubnuty, ruce utnuty, jazyk vyříznut, těsně vpleteni do kola a s přelámanými hnáty položeni na sloupy, k jejich smrti přichystané. I ostatní účastníci spiknutí museli k božímu soudu-ordálu. Byli nuceni přejít přes rozžhavená železa, aby byla zjištěna jejich vina. Ale ani po podstoupení ordálu se nevyhnuli hrdelnímu trestu. 23. června byli na tržišti s'ati sekyrou. Nakonec dává Soběslav oslepit svého synovce Břetislava, vězněného od roku 1126. Je to opět zstrašující a veřejně provedený trest smrti, který měl odvrátit všechny ostatní od podobného činu. (Klabouch, 1067)

Středověké trestní právo bylo odlišné od současného, protože spočívalo na institutu svépomocí. Sám jednatel se snažil o narovnání nebo zadostiučinění za jemu způsobenou křivdu a to jak fyzickou tak i majetkovou. Pokud sám nemohl, ujal se toho příbuzní nebo okolí. Takže na počátku trestního práva tak stojí soukromá msta. Jde buď o krevní mstu, nebo náhradu, kompenzaci. Tímto systémem byl za raně středověkého státu chráněn zejména panovník a jeho zájmy. Později s nástupem křesťanství, které se stává státní ideologií, dochází ze strany panovníka k prosazování a chránění křesťanských zásad. O trestání rozhodoval kníže nebo jím určené úředníky a žaloba přicházela ze strany kněží.

Dokladem jsou Dekreta Břetislavova z roku 1039 dochovaná v Kosmově kronice a olomouckém Kodexu. Protože nejstarší nařízení panovníků měla podobu ústního příkazu, jsme odkázáni pouze na kronikářské záznamy. Časem státní moc svépomocné řešení sporů a výkon spravedlnosti chtěla převést do svých rukou.

Důvodem byla obava z ohrožení, zejména z řetězové krevní msty a následného násilí, které mohlo postihnout jakoukoli oblast. Ze začátku státní moc nabízela, aby sám poškozený ze své vlastní iniciativy předložil příslušnému soudu svou věc. V průběhu 12. století začíná stíhat některé delikty o své vlastní iniciativě na základě vlastního rozhodnutí z úřední povinnosti. Šlo zejména o ohrožení veřejné bezpečnosti, krádeže a loupeže. Další památkou vztahující se k trestu smrti, již v podobě převzetí textu, jsou výsady pro pražské Němce od krále Vratislava II., respektive knížete Soběslava II. z 11. a 12. století. Z pramenů Soběslavovy výsady pro pražské Němce (1173 – 1178). „Jestliže je chycen zloděj v noci, věší se. Je-li chycen ve dne, veřejně se mu dá výprask a přísězně se odřekne obce, chytí-li se znovu, věší se...“ (Vaněček a kol., 1967, s. 31).

Trest smrti pro šlechtice

Když se ujal českého trůnu Přemysl Otakar II. v roce 1253, pokračoval ve stopách svého otce v rozpínavé politice. Připojil Korutany, Kraňsko a rozšířil hranice říše až k Jadranu. Založil na březích Baltu hrad Královec, dnešní Kaliningrad. V Čechách posiloval svou moc, podporoval zakládání měst, rozvoj horního podnikání a kolonizační činnost, ale na úkor šlechty. To vedlo ke konfliktu mezi králem a šlechtou, zejména jihočeskými Vítkovci. Toto období bylo ve znamení soupeření šlechty v čele s Vítkovci a Závišem z Falkenšteina. Historické události vyústily 23. srpna 1278 v bitvu na Moravském poli, kde Přemysl Otakar II. padl. Po jeho smrti dochází na domácí půdě k bojům o moc mezi dvěma šlechtickými skupinami, jednou v čele s Vítkovcem Závišem z Falkenštejna a druhou s pražským biskupem Tobiášem z Bechyně. Falkenštejn své postavení posílil sňatkem s královskou vdovou Kunhutou, ale ta krátce na to umírá. Záviš vstupuje do nového manželství s Alžbětou, sestrou uherského krále. Tento tah mu velice uškodil, popudil proti sobě především církve a Rudolfa Habsburského, Václava tchána. Václav II. uvěřil našeptávačům a nechal Záviše uvěznit a pro velezradu odsoudit k trestu smrti.

Historické události vyústily k tomu, že Falkenštejn byl použit k poražení jihočeské opozice. Byl voděn od hradu ke hradu a pod pohrůžkou okamžité exekuce v případě, že hrad nebude vydán. Nakonec byl Záviš popraven před hradem Hluboká, v té době v držení jeho mladšího bratra Vítky.

Dnešní názor je, že poprava byla provedena stětím. Pulkartova kronika z 14. století píše, že k exekuci bylo použito přiostržené prkno. „Takovýto způsob se používal proti smilníkům a zvláště odporným provinilcům.“ (Cawthorne, 2009, s. 254).

Vývoj trestu smrti úzce souvisí s historií a vývojem společnosti, v závislosti na ekonomických a politických souvislostech. Od druhé poloviny 13. století se v rukou státních orgánů začíná prosazovat veřejná trestní iniciativa oproti předešlému soukromoprávnímu charakteru, zejména uplatnění soukromé msty. Soudnictví se nejprve provozovalo na panovníkově dvoře, kde se řešily závažné problémy šlechty a církve. V období raného středověku existoval dvorský soud příslušný pro všechny obyvatele země. V druhé polovině 13. století dvorský soud projednával záležitosti lenní a odúmrtí a vznikl zemský soud, což vedlo k osamostatnění soudnictví. Hrdelně právní pravomoc neboli panovníkův regál užívala už ve 13. století královská města i feudální vrchnost. V roce 1337 vyvrcholil vývoj hrdelní jurisdikce královských měst. V tomto roce vydal král Jan Lucemburský listiny, v nichž určil úlohu podkomořího a udělil městům hrdelní pravomoci s výjimkou některých těžkých zločinů. Sám si pak ponechal k rozhodování odvolání od městských soudů. Kupříkladu Brnu bylo městské právo uděleno v lednu 1243 králem Václavem I. V privilegii jsou stanoveny tresty za vraždu, vpád do domu a zranění.

1.2. Historické období od roku 1400 po tragické události na Bílé hoře

Od druhé poloviny 14. století dochází k sociálnímu rozvrstvení zejména nižší šlechty. Někteří vstoupili do královské nebo zemské služby, jiní se rozhodli pro život lapků ve službách mocnější šlechty nebo na vlastní pěst. Počet těchto škůdců narůstal, a tak i sám císař Karel IV. se vydal na vojenskou výpravu. Dobil a do základu rozbořil pevnosti zlodějů, ale stejně postupoval i vůči těm, kteří lupičům pomáhali. Při likvidaci lapkovských skupin se u exekucí postupovalo vždy stejně, přímo na místě oběšením. To že lapkovské řemeslo v době předhusitské kvetlo, svědčí jihlavské popravčí zápisy, především na Českomoravské vysočině a na moravsko-rakouském pomezí.

Trest za protiodpustkové bouře

K dalším významným exekucím v českých zemích patří popravy při protiodpustkových bouřích. Při těchto nepokojích 10. července 1412 byli zatčeni a uvězněni v staroměstské šatlavě tři tovaryši. Mistr Jan Hus spolu s mistry a studenty žádal pány pražské konšely o jejich propuštění a byl ujištěn, že se tovaryšům nic nestane. Ale vzápětí dala městská rada tři mladíky popravit. Ani nebyli dovedeni na popraviště, kat je setnul na rohu Staroměstského náměstí a Železné ulice. Byli pohřbeni jako mučedníci za velké účasti lidu.

Po rozštěpení reformního hnutí přišel Jan Hus o královy sympatie a byl prohlášen kacířem. Papež na něj vyhlásil klatbu a nad Prahou interdikt, byly zastaveny jakékoliv bohoslužebné úkony křty, pohřby a svatby. Pro obnovení církevní jednoty byl svolán papežem Janem XXIII a Zikmundem Lucemburským koncil v Kostnici. Hus přijal pozvání před církevní soud. Na cestu byl vybaven glejtem krále, který mu zaručoval bezpečnou cestu do Kostnice a zpět. Ale jakmile byl v moci nepřátel, byla jeho věc již rozhodnuta. Veřejná slyšení probíhala jednostranně, přesně podle pravidel inkvizičního řízení a nedávala Husovi možnost jakékoli obhajoby. Po neúspěšných odvoláních byl Husův osud zpečetěn. Byl zbaven kněžství a odsouzen k trestu smrti upálením 6. července 1415. Nasadili mu papírovou korunu, připoutali ke kůlu, tělo až po bradu zaskládali otýpkami dříví. „A sukni spolu s obuví hodili do ohně se slovy: Aby to snad Čechové neměli za relikvii, a my ti dáme tvou náhradu za to. A to i učinili. A tak spolu se všemi řečenými popely oharků na jednu káru naložili a do řeky Rýna, který tam blízko teče, do hlubiny vhodili.“ (Francek, 1999, s. 137). Stejným způsobem o rok později v Kostnici zahynul Jeroným Pražský.

Po Husově upálení se rozpoutala revoluční bouře, která vedla k rozvoji revoluční justice, procesní řízení pokud nějaké bylo, mělo vesměs mimořádnou formu. Příkladem takové popravy je vyhození z oken a následné ubití tří konšelů a sedmi měšťanů. Tato exekuce byla provedena na Novoměstské radnici pod vedením duchovního Jana Želivského, který se stal vůdcem pražského radikálního hnutí. Husitská revoluce začala.

Vojenské úspěchy husitů 1420-1421 přispěly ke vzniku měšťanského stavu, který sdružoval přes dvacet měst, a také posílily postavení měšťanstva v Praze. Další vývoj směřoval k převratu, opět pod taktovkou Jana Želivského, a to 30. června 1421. Želivský podle zápisů kronikáře spravoval celé město. 19. října nastolil diktaturu, v jeho moci bylo krotit neposlušné vězením, vyhoštěním nebo setnutím hlavy. Pro Želivského přišel čas na vyřízení účtů s Janem Sádlem ze Smilkova, Petrem a Purkartem z Janovic. Šlechtici byli setnuti na Staroměstské radnici v noci na základě nedoloženého obvinění. Tato msta ze strany Želivského vyvolala ze strany měšťanstva kritiku. Jeho opozice se dostala do převahy a rozhodla o fyzické likvidaci Želivského. Dne 9. března 1422 pozvali konšelé tohoto vůdce a jeho dvanáct straníků na Staroměstskou radnici a pak bez procesu, z pouhého nařízení je popravili. Nepokoje, které byly vyvolány předešlými událostmi, smetly dosavadní konšele, vyvolaly krvavou odvetu a postihly židovskou čtvrť a universitní koleje. (Klabouch, 1967)

Jinou historicky známou exekucí, vykonanou na zastrašení husitské šlechty, byla poprava Jana Roháče z Dubé, který se pokoušel o zorganizování ozbrojeného odporu proti císaři Zikmundu Lucemburskému. Po dobytí Roháčova hradu byl i s druhy uvězněn na Staroměstské radnici a následovaly útrpné výslechy. Jan Roháč byl mučen tak krutě, až z něho lezla střeva. Na Šibeničním vrchu byla vystavěna stupňovitá šibenice. K ní šli zajatci v průvodu v čele s Roháčem oděným do červených šatů s pozlacenými okovy, podobně bylo oblečeno i pět členů jeho skupiny. Ostatních osmačtyřicet zajatců bylo spoutáno zrezivělými okovy. Ta nejvyšší pozlacená oprátka byla určena pro Roháče, prostřední pro družinu a poslední nejnižší pro zbylé zajatce. Ve způsobu popravy se skrývá nejen výsměch, ale i varování, že kdo se postaví panovníkovi a to i šlechtic, skončí jako zločinec.

Další šlechtická poprava z 15. století je exekuce Dalibora z Kozojed. To protože porušil zemský řád tím, že se ujal poddaných a majetku jiného šlechtice Adama z Drahonic. Neuspělo Daliborovo tvrzení, že se ujal panství Ploskovic po Adamově dobrovolném propuštění poddaných. Zemský soud naznal, že pod pohrůžkou se Adam panství vzdal a Dalibor o tom věděl. Tento Daliborův incident byl později zařazen jako náleží do Vladislavského zřízení zemského.

Jako šlechtic byl Dalibor uvězněn na Pražském hradě ve věži nad Jelením příkopem. Mezi budovou purkrabství a Černou věží na popravčím špalku skončil život šlechtice, který až příliš toužil po majetku. (Cawthorne, 2009)

Trest smrti v ovzduší Bílé hory

Vývoj soudní soustavy přerušila husitská revoluce, která znamenala odstranění nerovnosti a stavovských rozdílů před právem. Základem byly tzv. Čtyři artikuly pražské. V okleštěné formě přijal artikuly basilejský koncil, a 5. července 1436 vyhlásil císař Zikmund kompakтата jako zemský zákon. Basilejská kompakтата byla zrušena na návrh evangelických stavů Maxmiliánem II v roce 1567. V průběhu 14. století se začíná prosazovat v české společnosti stavovská struktura. Vydělily se tři stavy: měšťanský, šlechtický a duchovní. Vzhledem k tomu, jak dopadl výsledek husitských válek, duchovní stav v Čechách zanikl, ale naopak vzrostl význam stavu městského. Města tak postupně na sebe strhávala veškerou soudní pravomoc, i když některá poddanská města nedisponovala hrdelní pravomocí ani na konci 16. století.

V říjnu 1517 na tzv. svatováclavské smlouvě si panský a městský stav stanovil zásadu, že šlechtici patří před zemský soud a měšťané před městské soudy. Vrcholem moci a vlivů stavů je období Jagelonců. S nástupem Habsburků na český trůn dochází ke střetu rekatolizačních a centralizačních snah panovníka se sebevědomými stavy. Vše vyústí ve dvě stavovská povstání, to druhé končí porážkou stavů na Bílé hoře 1620.

Ale i první protihabsburský odboj roku 1547 skončil několika tresty smrti. Měla to být spíše demonstrace moci, nežli stíhání skutečných iniciátorů. Vojensky se podařilo potlačit český stavovský odboj snadno, ale král využil této příležitosti i k odtrhnutí měst a šlechty. Každému stavu nabídl jiné podmínky ke kapitulaci. Zvláštnímu tribunálu král Ferdinand nejen předsedal, ale vystupoval i jako žalobce. Ve sklepě Pražského hradu, byly provedeny a to opakovaně četné útrpné výslechy. I přes veliký počet osob, které prošly soudním řízením, byly represe poměrně skromné oproti následkům, které přišly po krvavé bitvě na Bílé hoře, kdy byla definitivně ukončena naděje české šlechty na silný stavovský stát.

„Čtyři obvinění byli odsouzeni k smrti a rozsudek byl 22. srpna 1547 na Hradčanském náměstí na dřevěném lešení za asistence dvou praporů vojska, hudebníků a pištců, kteří přehlušili poslední slova odsouzených, vykonán.“ (Klabouch, 1967, s. 48). Vše definitivně skončilo jasným vítězstvím panovníka Ferdinanda II. a katolické víry. Tyto události měly vyvrcholení v nejznámější exekuci v českých dějinách 21. června 1921. Šlo vlastně o habsburskou odplatu, politickou mstu nikoli soudní řízení, protože výsledek byl rozhodnut dávno předem. Císař rozpustil český zemský soud, aby se vyhnul nejen českému soudu, ale i českým zákonům. A tak, na základě císařské instrukce, byl ustanoven mimořádný soud, ale i mimořádné procesní i hmotné předpisy. Nemělo jít o dokazování viny, ale pouze notifikovat co se klade každému z nich za vinu.

Proces začal 29. března, kdy obvinění vyslechli obecnou žalobu, která je vinila ze zločinu proti královskému majestátu. Poté došlo na výslechy a na řadu přišla i mučidla. Psychický nátlak nevydržel advokát Martin Fruewein, který spáchal sebevraždu skokem z okna Bílé věže do Jeleního příkopu. Ale ani takto se nevyhnul exemplárnímu potrestání. Jeho mrtvé tělo bylo rozčtvrceno, hlava uťata a jednotlivé části těla pak rozvěšeny po pražských ulicích. Hlava a pravá ruka skončily přibité na novoměstské šibenici. K vyhlášení rozsudků doručených z Vídně došlo 19. června, obvinění se tak dozvěděli, kdo bude oběšen, setnut, nebo bude muset podstoupit zostřený trest smrti. Kupříkladu trest pro rektora pražské university Jana Jesenského zněl: jazyk zaživa uřezán, setnut, čtvrcen a na rozcestí rozvěšen a hlava s jazykem přibita na most.

Úderem páté hodiny ranní a výstřelem z děla započala exekuce na lešení dvacet metrů širokém a asi tak stejně dlouhém, potaženém černým sukem. Podle společenských pravidel přišli na řadu nejprve tři odsouzenci stavu panského. Prvním popraveným byl hrabě Joachim Ondřej Šlik. Nejprve mu byla uťata hlava a poté již z mrtvého těla, přidržovaného sluhou, byla odťata ruka. Mrtvé tělo bylo odneseno šesti pacholky, protože popravčí se nesměl odsouzeného dotknout. Šlo o slavného pražského kata Jana Mydláře, který za tuto práci obdržel 634 tolarů.

Nebylo to málo, neboť za tuto částku bylo možno koupit dům. A tak po stavu panském následovali exekuci příslušníci nižší šlechty a po nich přišli na řadu měšťané. Po desáté hodině dopolední byly popravy hotovy. Dvanáct uťatých hlav bylo ještě ten den vyvěšeno na věž u Karlova mostu. Hlavy popravených byly z věže sňaty a pietně pohřbeny až v zimě roku 1631 – 1632. A tak 27 tresty smrti skončily životy účastníků stavovského povstání. (Francek, 1999)

1.3. Doba pobělohorská až po rozpad Rakousko – uherské monarchie

V prvních letech po Bílé hoře zasáhla české země tvrdá rekatolizace. Ke slovu přichází centralizovaná a katolická politika Habsburků, dochází k nástupu absolutismu ve státě České koruny. Přesto postupně dochází ke zkvalitňování státní správy a zdokonalování právního řádu. Zejména rekodifikace zemského práva Obnovenými zemskými zřízeními. Obnovená zřízení zemská zavedla pro České království (1627) a Moravu (1628) absolutistickou formu vlády, což znamená, že král měl výlučně oprávnění utvářet nové právní normy. Obyvatelské právo mohl panovník udělovat bez souhlasu stavů, tzv. inkolát, což omezilo vliv městského stavu. Naopak dochází k zviditelnění stavu duchovenstva, který tvořili arcibiskup a preláti, kteří měli v držení svobodné statky.

Pro kodifikaci trestního práva jsou nejvýznamnější tři trestní zákoníky, které postupně nahradily trestní normy vyplývající pro měšťany z Koldínovy kodifikace a pro šlechtu z Obnovení zřízení zemského. V roce 1707 byl vyhlášen hrdelní řád Josefa I. „Josefina,“ kde účelem trestu zůstává odplata, pomsta a odstrašení a hlavním vyšetřovacím způsobem je tortura. Tento zákoník platil pouze pro země Koruny české. Později následuje Hrdelní řád Marie Terezie - Tereziana, vydaný roku 1769. Je sice zastaralý, nemá již jen charakter pomsty, ale má sloužit i k převýchově pachatele. Nicméně zachovává si útrpné výslechy a kruté tresty. Hmotně právní částí kodexu je upraveno, co je trestné a jak má být potrestáno. Zmínila bych zejména provinění proti oficiální ideologii, jako je kacířství, rouhání a čarodějnictví. Trest smrti za tato provinění byl upálení, kterému předcházelo kruté mučení. (Monestier, 1998)

Hrdelní trest pod taktovkou katolické církve

Katolická víra je jediné správné náboženství. Z tohoto důvodu se stalo kacírství závažným deliktem proti oficiální ideologii. Označení kacíř mělo širší význam a neoznačovalo takto jen sektářství, ale i příslušnost k evangelické církvi. Byly vydány přísné právní normy na podporu rekatolizace. Kupříkladu Patent místodržících z února 1650 nařizuje poddaným přestoupení ke katolické církvi, jinak hrozí vězením, kvartýrováním vojska, ztrátou majetku a dokonce i hrdelními tresty. Toto více méně platilo pro města. Daleko komplikovanější situace byla na venkově. Poddaní jako levná pracovní síla byli nenahraditelní, ale mohli se rozhodnout k emigraci, i když byla ilegální. V druhé polovině 17. století dochází k upevňování a stabilizaci moci katolické církve díky důslednému působení církevních orgánů. I v 18. století bylo kacírství závažný delikt, který podléhal hrdelnímu řádu Josefa I. jak jsem již uvedla. Arcibiskupská konzistoř chtěla vyšetřování těchto deliktů uskutečňovat pouze duchovním soudem. Odvolávala se dokonce na papežskou bulu z 1294 Bonifáce VIII., která obsahuje pasáž o inkvizičním řízení. Snaha církve o soudní pravomoc při stíhání kacířů dopadla ve prospěch apelačního soudu, což bylo potvrzeno Patentem z 29. srpna 1721, kde je stanoveno, že obvinění mají být vyslýcháni, uvězněni a trest udělen pouze světským soudem.

Katolická církev se jen těžko smířovala s odnětím soudní pravomoci nad nekatolíky. Na církvi bylo pouze rozhodnutí, zda jde o kacírství. Vůbec nejhorší provinění a zneužití moci církvi a justicí raného novověku spatřuji ve vykonstruovaných čarodějnických procesech, na jejichž konci byly stovky trestů smrti. A to se netýká jen českých zemí, kde zbytečně zahynula celá řada nevinných lidí, jejichž trest smrti byl nejčastěji proveden upálením. V německých zemích, Nizozemsku a Španělsku dosáhly hony na čarodějnice daleko větších rozměrů. (Francek, 1999)

Hony na čarodějnice

V českých zemích se jeden z největších a nejsurovějších honů na čarodějnice rozpoutal na severní Moravě v okolí Velkých Losin. Na jeho konci je výsledkem sto trestů smrti, převážně žen, kteří byli popraveni pod záminkou čarodějnictví.

Vše začíná na velikonoční pondělí roku 1678, kdy žebračka z Vernířovic při svatém přijímání uschovala hostii. Toto učinila bezelstně a také se k tomu doznala. Hostii měla předat porodní bábě, která tuto hostii chtěla nechat sežrat krávkou, která poté měla lépe dojít. Uvedla i jméno ženy, která tuto radu dala porodní bábě. A tak se roztočil kolotoč udávání, mučení a upalování, za kterým stál inkvizitor Jindřich František Boblig z Edelstatu. Toho z Olomouce pozval sám hejtmán losinského panství Adam Vinarský z Křížova, aniž by tušil, jak velké neštěstí přivolává. Boblig studoval práva, inkviziční zkušenosti získal ve Slezsku, a šlo opravdu o velmi zaníceného vyhledávače čarodějnic. Ve Velkých Losinách tak vzplály první hranice. Peněz chtivý a cynický Boblig začal rozšiřovat svou působnost na Šumperk, kde jak věděl, žila řada zámožných občanů. Tak byla v Šumperku založena inkviziční komise v čele s Bobligem. Na jeho očišťování okolí od domnělých čarodějnic a čarodějů si stěžoval i místní farář, ale bezvýsledně.

Velkým odpůrcem Bobligových metod byl šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner. Šlo o velmi vzdělaného muže, který se netajil svými pochybnostmi o čarodějnictví. Měl výhrady i vůči procesům, což se mu stalo osudným ve střetu s inkvizicí. Byl zbaven veškerých duchovních úřadů a hodností a podle kanonického práva byl degradován a odsouzen k trestu smrti veřejným upálením pro výstrahu ostatním. Jak jsem již uvedla, dvě vyšetřovací komise ve Velkých Losinách a Šumperku poslaly na hranici do roku 1696 sto nevinných lidí. Poté se začaly projevat ekonomické důsledky honů na čarodějnice, vzrostla nedůvěra k Bobligovi, který svou pozornost začal obracet ke královskému městu Olomouc. Tamější konšelé se naštěstí tomuto obávanému inkvizitorovi ubránili. (Francek, 1999)

Pozitivní přínos osvícenectví

Konec pronásledování nekatolíků přineslo teprve osvícenectví. V listopadu byl vydán artikul o čarodějnictví o šestnácti paragrafech, který byl jako článek 58 zařazen do trestního zákoníku *Constitutio criminalis Theresiana*. Éra honů na čarodějnice tak skončila v době vlády císaře Josefa II. vyhlášením tolerančního patentu v roce 1781. Patent tvořil součást opatření, jimiž osvícenečtí panovníci omezovali moc katolické církve.

Pravdou je, že kdo byl obviněn z čarodějnictví, nemohl uniknout jistému trestu smrti. To vidíme na skutečných historických událostech, kdy pro příklad uvádím jednu z nich. Šlo o organizovaný a cílený teror obyvatelstva a zneužití trestu smrti z pozice moci a práva, práva, které bylo na straně církve a panovníka.

Počet poprav, trestů smrti začal klesat v průběhu osmnáctého století. Trest smrti se často měnil ve vězení nebo nucené práce. Císař Josef II. zrušil trest smrti k roku 1788, k jeho obnovení došlo roku 1795 za velezradu nebo o pokus o ni.

Novela trestního zákoníku z 25. května 1852 řešila otázky trestního práva hmotného. Rozděluje provinění na zločiny, přečiny a přestupky. Zločiny se trestají smrtí, nebo žalářem. Trest smrti udělovala za tyto zločiny: velezradu, užitím veřejného násilí zlomyslným uškozením na cizím majetku, zlomyslným činěním nebo opominutím za okolností zvlášť nebezpečných, za dokonanou vraždu, loupežnou vraždu, žhářství. Tyto předešlé trestné činy byly rozšířeny zákonem číslo 134/1885 o zúmyslné nebezpečí pro majetek, zdraví nebo život jiného použitím třeskavých látek jako prostředků trhacích, byla-li tím způsobena smrt některého člověka a mohl-li být tento výsledek pachatelem předvídan. Trest smrti byl vykonáván oběšením a v době stanného práva zastřelením. Místem výkonu je dvůr zemského soudu v Praze na Karlově náměstí, ale také v sídlech krajských soudů. Ustupuje do pozadí i veřejnost poprav.

Poslední zcela veřejnou popravou je exekuce dvaatřicetiletého cikána Jana Janečka. Tomu se roku 1870 podařilo uprchnout z věznice v Kartouzích, kde si odpykával osmnáctiletý trest těžkého žaláře za loupežné přepadení. Skrýval se po lesích i se svým bratrem Josefem. Jejich loupeživá banda se stala postrachem okolí. Při zátahu na jejich polapení Janeček zastřelil jednoho z pronásledovatelů. Než byli bratři Janečkové chyceni, měli na svědomí řadu násilných přepadení a dokonce loupežné vraždy. Podle platného zákona mohl exekuci vykonat pouze kat a to nejpozději do osmačtyřiceti hodin od vynesení rozsudku. Proto byl z Prahy povolán popravčí pražského vrchního zemského soudu Jan Piperger. A tak život lupiče a několikanásobného vraha skončil na šibenici před zraky veřejnosti. (Cawthorne, 2009)

Konec veřejným popravám

Později nový trestní řád vylučoval přítomnost veřejnosti u poprav. Pro příklad uvádím krátký úryvek z trestního řádu z roku 1873, kapitola XXIII. o vykonání rozsudku § 404. „Trest smrti vykonává se uvnitř věznice nebo na nějakém jiném místě u přítomnosti soudní komise, kteráž se má skládati nejméně ze tří členů sborového soudu a zapisovatele, u přítomnosti státního zástupce, soudního lékaře a duchovního správce. Obhájci, starostovi a zastupitelstvu obce má se oznámiti, kde a kterou hodinu, aby mohli k vykonání přijíti. Též nejbližším příbuzným, a pokud místa stačí, také jiným vážným osobám mužským.“ (Adamová, Soukup, 2004, s. 164, 165).

Nástup dvacátého století

Konec století je doprovázen hospodářskými problémy a zejména dělnickými bouřemi a neshodami v Zemském a Říšském sněmu. Projevují se hospodářské a sociální rozdíly na území Rakouska Uherska a také nerovnoměrný rozvoj industrializace. Některé země zaostávají. Kvůli volné cestě k ropným zdrojům na východě, Rakousko - Uhersko okupuje Bosnu Hercegovinu, v letech 1912 – 1913 vede Balkánské války. K vyhrocení situace dochází 28. června 1914 atentátem na rakouského následníka trůnu Františka d'Este, a tak 28. července dochází k vyhlášení první světové války. Rozpoutal se celosvětový konflikt. Na jedné straně ústřední mocnosti Německo a Rakousko - Uhersko, dále pak Turecko a Bulharsko, a na straně druhé dohodové mocnosti Rusko, Francie, Anglie později přistoupila Itálie a USA. V důsledku válečných opatření výrazně zesílila perzekuce českého lidu v oblasti politických a občanských práv.

Důkazem vojensko – byrokratické diktatury je udělení několika trestů smrti za velezradu a vyzvědačství. Tento trest udělila uherská justice účastníkům protihabsburského odboje Karlu Kramářovi, Aloisi Rašínovi a dalším. K vyhlášení trestů smrti došlo 3. června 1916 po rozsáhlém soudním procesu. Nepomohlo ani odvolací řízení a rozsudky byly potvrzeny.

Císař však již žádný nepodepsal, následujícího dne zemřel a nový panovník Karel I. nechtěl svou vládu zahájit popravami, proto tresty změnil na několikaletý žalář. V roce 1917 byla účastníkům udělena amnestie.

1.4. Československá republika 1918 do roku 1945

Slibný začátek demokracie

Převratem z 28. října 1918 se odloučil starý český stát od spojení se zeměmi habsburskými a dal vzniknout novému státnímu celku, Československé republice v čele s prezidentem T. G. Masarykem, skládající se z území Čech, Moravy, českého Slezska, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Jednalo se o období 1918 – 1938. Šlo o období relativně krátké, ale velmi dynamické.

Vývoj první republiky byl velmi ovlivněn nejen politicky, vojensky, ekonomicky, ale zejména okolní celkovou situací v Evropě. Počátky první republiky byly velmi složité, nový stát se musel vypořádat s mnoha problémy z doby předchozí monarchie. Dynastie habsbursko - lotrinská byla zbavena všech práv na český trůn. Co se týče trestního práva hmotného a procesního, byla zachována platnost všech existujících zemských a říšských zákonů. Šlo o právní dualismus bývalé Rakousko – uherské monarchie, který se projevoval platností dvou rozdílných trestněprávních norem. (Kaprás, 1933)

Absolutní trest byl zachován také v období prvního československého státu a to i přes diskuze zdali je nutností jeho zachování. Otázka trestu smrti v období první republiky tak byla ovlivněna zákonem 91/1934 Sb. Tento zákon umožňoval uložit místo trestu smrti trest těžkého žaláře a to jednak doživotního, nebo dočasného v trvání od 15 do 30 let. Využívalo se ho v případech, kde existovaly závažné polehčující okolnosti, že by udělení trestu smrti bylo nepřiměřené. Na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platil po celé období první republiky jako hlavní zákon Trestní zákoník o zločinech a přečinech z roku 1878, který stanovoval udělovat absolutní trest pouze za vraždu.

Právě první československý prezident T. G. Masaryk patřil k velkým odpůrcům absolutního trestu. Během svého funkčního období byl nucen podepsat několik trestů smrti, ale zároveň udělil více jak 400 milostí. Kladl důraz na velký rozdíl mezi zabitím a vraždou. Věřil, že podle moderní kriminální psychologie je třeba u každého zločinu přihlídnout k polehčujícím okolnostem. Nyní uvedu krátký úryvek z jedné jeho přednášek, které dostatečně vykreslují jeho náhled na absolutní trest. „Nezabiješ i duše zločinců jsou nesmrtelné. Popravy jsou nejděbelnější druhy zabití, poněvadž schvalují je lidé vládnoucí s úplným klidem a rozmyslem, s dostatečnou lhůtou pro udělení milosti, pod ochranou bodáků. Jsou to nejsurovější zbytky středověké inkvizice. Statistika snažící se dokazovat blahodárné účinky trestu smrti na zmenšení zločinnosti, jsou neúplné, nepravdivé a nevědecké. (Francek, 1999)

Pro příklad popíši jednu trojnásobnou loupežnou vraždu, která se udála v březnu roku 1922 v pražském Braníku. Zlatník a hodinář Josef Ledecký byl nalezen brutálně zavražděn ve svém domě. Stejný osud potkal i jeho manželku a dceru Viktorii. Celý dům byl zpřeházen a vše polité benzínem, aby nebylo možné sejmout otisky a použít psa. Ale i přes to byli vrahové dopadeni. Byli to Josef a Jan Kulinských. Josef se snažil vzít vinu jen na sebe, aby svého bratra zachránil. Vraždili však společně, tak jim soud vyměřil i stejné tresty – oběšení. Prezident republiky však Janu Kulínskému udělil milost, a tak byl odsouzen na doživotí. Následujícího dne, když se konala poprava Josefa Kulínského, jedna z jeho posledních slov patřila prezidentu Masarykovi, jako poděkování za milost pro bratra. (Cawthorne, 2009)

Toto byl humanistický a masarykovský duch dvaceti let trvání svobodného československého státu. V letech 1918 – 1938 bylo popraveno v Československu 15 osob. To se však s příchodem okupace mělo radikálně změnit.

Protektorát Čechy a Morava

Vývoj v sousedním Německu a zejména separatistické tendence vyústily 30. září 1938 v nedobrovolné podstoupení československých hraničních oblastí, s více než padesáti procenty německého obyvatelstva, Německu. V pohraničí připojeném k Německu vznikla říšská župa sudetská.

Slovensko a Podkarpatská Rus, prosadilo svou autonomii. A 15. března 1939 dochází k obsazení celého území Čech a Moravy. Nadchází šestileté období okupace. Byl tak násilně vytvořen Protektorát Čechy a Morava náležející k území Velkoněmecké říše.

Po dobu protektorátu působily v českých zemích dva právní systémy, německý a protektorátní. Trestní sazby byly nepřiměřeně vysoké a mnohdy následoval trest smrti. Protektorátní trestní právo ovlivnil nejen německý trestní zákoník, ale také rozhodnutí říšského protektora a říšské vlády. Nové předpisy měly zajistit znemožnění odbojové činnosti a zaručení nerušeného chodu válečného hospodářství. Byl prolomen právní princip teritoriality práva. Na našem území platilo recipované trestní právo z roku 1852, ale z jeho pravomoci byly vyjmuty všechny osoby, které měly 15. března 1939 německou státní příslušnost.

Právní postavení obyvatel za protektorátu se odvíjelo podle toho, do jaké ze tří skupin patřili. První, nadřazenou, tvořili všichni občané německé národnosti, pokud prokázali k 10. říjnu 1938 domovské právo v Čechách a na Moravě. Takže do této první skupiny spadali všichni říšští Němci a o jejich občanství rozhodovaly výhradně říšské orgány. Byli ve všech směrech plnoprávní a užívali mnoha výhod. Do nižší úrovně spadali účastníci druhé skupiny, a to obyvatelé české národnosti. Ti museli prokázat k 16. březnu domovské právo, bydliště nebo alespoň nárok na udělení domovské příslušnosti. Patřili k nim i lidé s česko-slovenskou státní příslušností z míst připojených k Německu a Češi s domovským právem na Slovensku nebo Podkarpatské Rusi. Tímto se asi osm miliónů Čechů stalo ve své vlasti nerovnoprávními občany, a na území Říše cizinci.

Do třetí skupiny patřili občané s omezenými občanskými právy z rasových důvodů. Za jejich neplnoprávné postavení mohly tzv. norimberské zákony z roku 1935. Tyto zákony začaly být aplikovány na našem území po vzniku protektorátu. Byly podloženy nevědeckými rasovými předsudky, stanovovaly, že říšským občanem může být pouze jen člověk německé nebo druhotně příbuzné krve. Tato diskriminace se týkala zejména Židů, byli zbaveni veškeré právní ochrany. Vše směřovalo k jejich fyzické likvidaci a genocidě (Francek, 1999, s. 81).

Soudní teror vyvrcholil v období tzv. heydrichiády, kdy bylo na základě stanného práva přikročeno k masovým popravám. Základní právní normou se stalo Heydrichovo nařízení o civilním výjimečném stavu z 27. září 1941. Podle stanného práva byly souzeny zejména činy proti bezpečnosti a veřejnému pořádku, činy hospodářské a ohrožující tzv. pracovní mír kupříkladu stávkou. Dále bylo trestné nedovolené přechovávání zbraní, třaskavin a munice. Počet členů senátu stanných soudů mohl být libovolný a dokonce se nevyžadovala zvláštní kvalifikace soudců. Soudce vybíral říšský protektor. Průběh řízení nebyl nikterak předepsán, bylo tajné a zcela záviselo na kvalitě a vůli soudců. Obžalovaný dokonce nemohl mít obhájce, rozsudek senátu byl konečný, a nebyla možnost odvolání. Trest musel být ihned vykonán. Jediný trest, který tento soud mohl uložit, byl trest smrti. Tyto soudy vynesly okolo pěti tisíc trestů smrti (Vojáček, Schelle Knoll, 2008). V Praze zasedal tento soud v Petschkově paláci, sídle gestapa a v Brně pak v posluchárně bývalé právnické fakulty.

Jedny z prvních obětí soudního teroru byly přestavitelé studentských organizací. Byli popraveni bez soudu v Dělostřeleckých kasárnách v Praze – Ruzyni.

Jmenovitě se jednalo o:

JUDr. Jaroslava Klímu – předsedu národního svazu českého studentstva v Čechách a na Moravě

JUC. Josefa Adamce – jednatele Národního svazu českého studentstva v Čechách a na Moravě

JUDr. Františka Skorkovského – předsedu zahraničního odboru Národního svazu českého studentstva v Čechách a na Moravě

PhDr. Jana Weinerta – předsedu Svazu českého studentstva v Čechách

JUC. Bedřicha Koulu – jednatele Svazu českého studentstva v Čechách

Václava Šafránka – zapisovatele Svazu českého studentstva v Čechách

MUC. Jana Černého – studentského aktivistu

Ing. Marka Frauwirtha – studentského aktivistu

Doc. PhDr. Josefa Matouška – předsedu studentského odboru výboru Národního souručenství

Jejich těla byla převezena ke zpopelnění do krematoria v Liberci. Dále byly uzavřeny všechny vysoké školy a brutálním zákrokem nacistů postiženo 1200 studentů, kteří byli odvezeni do koncentračních táborů, odkud se jich 35 již nikdy nevrátilo. Takto se nacistická zvláště vypořádala s listopadovými studentskými demonstracemi z roku 1939. (Francek, 1999)

Heydrichiáda

Brutalita nacistů stoupla po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Stanné soudy tak posílaly na popraviště stovky lidí. Čeští občané, kteří se dostali do rukou německé justice, převážně končili na pražském Pankráci. Z tohoto bývalého oddělení pražského krajského trestního soudu již od roku 1939 nacisté začali budovat svou samostatnou věznici. Na Pankráci bylo i eskortní oddělení, zabezpečující převozy vězňů k výslechům do jiných věznic nebo k výkonu trestu smrti. Nejčastěji do Drážďan, kde se absolutní rozsudky vykonávaly na popravišti Zemského soudu. Počet odsouzených k trestu smrti narůstal a tak nepostačovalo jejich převezení do Mnichova, Vídně nebo Berlína, navíc se tato varianta velmi prodražovala. Proto nacistické ministerstvo spravedlnosti rozhodlo o zbudování sekyrárny na Pankráci.

Poprava gilotinou podle nacistů, kteří o zbudování rozhodovali, byla levná, rychlá a naprosto spolehlivá a dostatečně odstrašující. Za pražského kata byl vybrán mnichovský bývalý pomocný skladník Alois Weiss, který si v Praze našel pomocné pacholky Roberta Týfu, Jana Křížka a Adolfa Engela. Tito lidé byli později vystřídáni konfidentem gestapa Antonínem Neradem z pražských Holešovic a Weissoým švagrem Otto Schweigerem ze Straubingu. Provoz pankrácké sekyrárny byl zahájen 5. dubna 1943 popravou prvních pěti obětí. Počet popravených vystoupal až na 1079 osob.

Pankrácká sekyrárna

Na jihovýchodě od centra Prahy, nedaleko kostela sv. Pankráce, bylo již v letech 1885 až 1889 vybudováno vězeňské zařízení. V přízemí levého podélného traktu věznice byli soustředováni odsouzení k trestu smrti. K jejich umístění sloužilo dvacet cel s čísly třicet dva až padesát dva. Právě ze tří cel, dvacet devět, třicet a třicet jedna byla vybudována sekyrárna. Popravy se vykonávaly každý týden, ve čtvrtek nebo pátek v odpoledních hodinách. Pro její provoz sloužily tři místnosti. V první místnosti sekyrárny zasedali státní návladní, soudní rada, lékař a zapisovatel. Po přečtení rozsudku vše probíhalo bleskurychle. Na vyzvání státního návladního odsouzený potvrdí své jméno a je předán katovi. Následně je odveden do druhé místnosti, oddělené od první pouze černou záclonou. V popravčí místnosti je odsouzenec položen na lavici břichem dolů a hlava položena do prohlubně pro krk. Kat odjistí spouštědlo sekyry. Po rozvázání pout na rukou je tělo uloženo do již připravené, hrubé, neohoblované rakve napravo od sekyry. K bezvládnému tělu je přiložena setnutá hlava, vše pod dozorem lékaře, který zkontroloval každého mrtvého. V třetí místnosti jsou ukládány rakve s mrtvými. Tato procedura, od stětí až po lékařem konstatovanou smrt, trvala okolo patnácti vteřin, obvykle se vykonávalo sedm až devět poprav za sebou. Nejvíce poprav se zde vykonalo 4. srpna 1944. Tento den bylo popraveno dvacet devět odsouzených. Rakve byly potom tajně odvezeny do krematoria a zpopelněny.

Posledních pět osob zde bylo popraveno 26. dubna 1945. Po skončení poprav byla snaha sekyrárnu vyhodit do povětří. Bylo zde nalezeno šest beden s třaskavinami. Tento způsob likvidace důkazů nacistického bezpráví ale nevyšel. Přesto byla na rozkaz vládního rady sekyra rozebrána a na několika místech Karlova mostu shozena do Vltavy. Po osvobození byla vyzvednuta a v současné době je součástí pankráckého památníku.

Památník Pankrác byl dobudován v letech 1994 až 1995 z prostředků vězeňské služby. Tento v dnešní době pietní památník vznikl díky spolupráci bývalých politických vězňů a Kabinetu dokumentace a historie sekretariátu generálního ředitele Vězeňské služby ČR dále pak Národního muzea v Praze a dalšími příslušnými vědeckými a kulturními institucemi. (Kýr, 1999)

Kounicovy koleje

Tím čím byla pro Prahu za německé okupace Pankrác, tak pro Brno byly Kounicovy koleje. Zpočátku v Brně jako nacistický žalář sloužil hrad Špilberk, který po stavebních úpravách osídlila německá armáda. Později pro tento účel začaly v Brně sloužit Kounicovy koleje, a to hned po nástupu Reinharda Heydricha, který zde nechal zbudovat popravisko pro trest smrti zastřelením. V roce 1941 byly postaveny na bývalém volejbalovém hřišti tři šibenice. Popravisko v Kounicových kolejích bylo veřejné, pokud zájemce zaplatil tři říšské marky za vstupenku. Právě po atentátu na Heydricha za výjimečného stavu, bylo v „Kouničkách“ popraveno 326 mužů a 69 žen. (Cawthorne, 2009)

1.5. Rok 1945 a poválečné soudnictví

Poválečná retribuce

Ještě v průběhu války se spojenci dohodli na stíhání a trestání osob, které spáchaly zločiny proti lidskosti, dopustily se kolaborace, nebo se provinily proti zásadám mezinárodního práva. Tato provinění měla být potrestána buď mezinárodním tribunálem nebo spojeneckými či národními soudy. Zcela mimořádně mělo být uplatněno zpětné působení právní normy neboli principu retroaktivity, platnost právní normy ještě před její účinností. V osvobozeném Československu začaly platit retribuční normy, které navazovaly na mezinárodní spojenecké dohody o potrestání nacistických válečných zločinců a jejich pomahačů. Začalo období tzv. retribučního soudnictví, retributio z latinského odplata, msta. Opravdu se v tomto duchu realizovalo soudnictví, které kritizovali již současníci. Bylo nástrojem, jak zlikvidovat politické odpůrce, nepohodlné osoby a v mnoha případech posloužilo i k vyřizování osobních účtů. Výsledkem bylo mnoho nespravedlivých rozsudků, přehmatů a justičních vražd.

Velký retribuční dekret – č. 16/1954 Sb.

Dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců, pomahačů a o mimořádných lidových soudech delikty dělil na zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a nový delikt udavačství.

Tresty jsou žalář, doživotí a trest smrti. K odsouzení se připojovala i ztráta občanské cti na dobu určitou nebo navždy, z níž plynula například i ztráta volebního práva. Ten, kdo spáchal některý z výše uvedených deliktů, byl souzen mimořádným lidovým soudem. Lidový soud byl tvořen pětičlenným senátem, jehož členem musel být soudce z povolání. Celé řízení proti obžalovanému bylo ústní a veřejné, pokud možno bez přerušování. Nesmělo trvat více jak tři dny, jinak měla být projednávaná věc předána řádnému soudu. Obhájce si obžalovaný volil sám, nebo požádal soud. V případě, že nevyužil ani jednu z možností, zřídil mu soud obhájce z moci úřední.

Popření zásad spravedlnosti vyplývá z absence opravných prostředků proti rozhodnutím mimořádných soudů. Tuto skutečnost zakotvoval přímo § 31 a dále stanovoval, že žádost o milost kýmkoliv podaná neměla odkladného účinku. Institut milosti byl tak v případě trestu smrti potlačen, neboť ve většině případů se trest smrti vykonával dvě hodiny od vyhlášení rozsudku. Na výslovnou prosbu odsouzeného mohla být poprava odložena o hodinu. Pokud byl odsouzený k trestu smrti nepřítomen, exekuce měla být vykonána do dvaceti čtyř hodin po dopadení. Mimořádný lidový soud mohl také rozhodnout, že absolutní trest bude vykonán veřejně. Pro tento případ mohla být dvouhodinová lhůta prodloužena o celých dvacet čtyři hodin, ne však více. (Liška a kol., 2006, s. 395).

Dekret o národním soudu – č. 17/1945

Doplňoval Velký retribuční dekret. Zřizoval Národní soud jako trestní a zároveň čestný soud. Před Národní soud mohly být postaveny jen osoby české národnosti. Posuzoval nejen trestní, ale také politickou odpovědnost vysoce postavených funkcionářů. Hlavní přelíčení před tímto soudem bylo ústní a veřejné a rozsudek byl vyhlášován ihned na veřejném zasedání soudu.

Malý retribuční dekret – č. 138/1945

Doplňoval předešlé retribuční dekrety, které se vztahovaly na závažnější formy trestné činnosti. Tento dekret trestal provinění proti národní cti. Vinu pachatelů takových deliktů neposuzovaly soudy, ale národní výbory (Vojáček, Schelle, Knoll, 2009, s. 499).

Poprava „kata českého národa“

Kariéra státního ministra pro Čechy a Moravu Karla Hermana Franka trvala něco přes šest let. Tento nacistický pohlavár měl na svědomí vyhlazení Lidic a Ležáků, pronásledování a likvidaci tisíců příslušníků české inteligence. Teprve devátého května opouští Prahu, ale je zadržen v Rokycanech a předán do amerického zajetí. Jako válečný zločinec má být obžalován v Norimberském procesu, ale na žádost je vydán československým orgánům. Jako vězeň je 7. srpna dopraven zpět do Prahy. Frankovi je přidělen obhájce ex offo JUDr. Kamil Resler. Po přípravném vyšetřování započalo 22. března soudní přelíčení. Mimořádný lidový soud zasedal ve velkém sále justiční budovy na Pankráci. Jenom přečtení obžaloby trvalo tři dny. Samotné přelíčení se protáhlo na dvacet devět dní. V úterý 21. května je vyhlášen rozsudek, trest smrti, který se vykoná veřejně. To z důvodu, že obžalovaný páchal svoje zločiny s rozvahou, surovým způsobem, počet jeho zločinů i jeho postavení mluví pro veřejný výkon trestu. Poprava oběšením se konala 22. května na ženském vycházkovém dvoře věznice Pankrác. Zúčastnilo se jí okolo šesti tisíc lidí, kteří chtěli zhlédnout konec nacistického zločince. Exekuci vykonal první poválečný kat František Nenáhlo. Průběh poprav byl natočen na filmový pás.(Cawthorne, 2009)

Po dobu působení retribučního soudnictví v Československu od května 1945 do prosince 1948 bylo odsouzeno 33000 osob. Z toho bylo mimořádnými lidovými soudy vyneseno více než 730 absolutních trestů.

Únor 1948

Ukončení demokratického vývoje našeho soudnictví a nastolení totality přichází s únorovým převratem roku 1948. Toto období je ve znaku politických procesů, které většinou končí rozsudky smrti. Tyto absolutní tresty nejsou ničím jiným, než naplánovanými justičními vraždami. Únorové události nenechaly nikoho na pochybách, kam bude politický vývoj v Československu směřovat. Připravovaná represivní opatření měla být právně legalizována.

Zákon na ochranu lidově demokratického zřízení č.231/1948 Sb.

Tento předpis nahradil dosavadní zákon č.50/1923 na ochranu republiky. Stal se právním podkladem pro politické procesy. Stanovoval trest smrti u politických trestných činů:

Hlava I Trestné činy proti státu

§ 1 Velezrada

Hlava II Trestné činy proti bezpečnosti státu

§ 5 Vyzvědačství

§ 6 Vyzvědačství proti spojenci

§ 10 Válečné škůdství

§ 11 Válečná zrada

Hlava III Trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu

§ 14 Útoky na život ústavních činitelů

§ 15 Tělesné poškození ústavních činitelů

Hlava V Ustanovení společná a závěrečná

§ 66 Stíhání osob vojenských (Liška a kol., 2006, s. 246).

Pro poúnorové období bylo důležité potříit jakékoli náznaky odporu proti nastolenému totalitnímu režimu, pro tento účel došlo k vytvoření Státního soudu, jehož vznik předpokládal zákon o zlidovění soudnictví. Právně byl zřízen zákonem 232/1948 Sb. Aby mohly být jednotným způsobem posuzovány trestné činy podle výše uvedeného zákona 231/1948. Státní soud sídlil v Praze a samostatná oddělení byla v Brně a Bratislavě. Státní soud sestával z prezidenta, viceprezidentů, soudů z povolání a soudců z lidu.

Pětičlenné senáty byly složeny z předsedy, dvou soudců z povolání a dvou soudců z lidu, kteří se však mimo hlavní přelíčení účastnili rozhodování jen tehdy, kdy to zákon výslovně stanovil. Prezident Státního soudu na celý rok sestavoval senáty a radu státního soudu. Sám byl oprávněn předsedat kterémukoli zasedání senátu, pokud ve věci, o kterou šlo, nebyl vyloučen. Do pravomoci Státního soudu spadal i Nejvyšší soud, který byl druhou instancí v trestních věcech. Samotnou soudní soustavu tvořily vojenské soudy. Státní soud a Státní prokuratura se tak po komunistickém puči staly nástroji perzekuce, politické represe a nezákonnosti v rukou vládnoucích komunistů a státní bezpečnosti. Symbolem politického teroru se staly politické procesy, kdy byli před soud postaveni představitelé našeho odboje v čele s generálem Heliodorem Píkou, jenž byl popraven. Následovala celá řada procesů, z nichž největší byl s Miladou Horákovou a spol., na jehož konci byly vyneseny čtyři rozsudky smrti.

Komunistický teror nepostihl pouze nepřátele režimu, ale po vzoru sovětských poradců, byli třídní nepřátelé vyhledáváni uvnitř samotné komunistické strany. Tak přišli na řadu nepohodlní straničtí funkcionáři. Popraven byl například generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, Vlado Clementis a další. Celkem bylo vyneseno jedenáct trestů smrti. (Liška a kol., 2006)

Generál Heliodor Píka

Jednou z prvních obětí vykonstruovaných politických procesů se stal generál Heliodor Píka. Účastnil se první světové války v hodnosti praporčíka na ruské frontě, později jako voják legií v Rusku a Francii. Domů se vrátil jako poručík s vyznamenáním za statečnost. Po absolvování vojenské odborné školy působil na hlavním štábu. Jako odborník a znalec několika jazyků, pracoval v letech 1932 – 1937 jako vojenský atašé v Rumunsku. Počátkem roku 1937 se vrací do Prahy a jako plukovník je zaměstnán na Generálním sekretariátu obrany státu. Po německé okupaci odchází do exilu. Od května 1941 působí v Moskvě, řídí československou vojenskou misi a připravuje vznik našich jednotek. Do republiky se vrací v roce 1945, účastní se mírové konference v Paříži a je povýšen na divizního generála. Netuší, že je sledován na příkaz Bedřicha Reicina, náčelníka obranného zpravodajství armády.

Komunisté mu nemohou zapomenout, že v exilovém odboji reprezentoval londýnskou exilovou vládu. Píka netuší, že se blíží konec jeho kariéry a života. V únoru je propuštěn z armády a pátého května 1948 je obviněn z velezrady, spolupráce s anglickou zpravodajskou službou během války i po ní a ze sabotáže organizování našich jednotek v Sovětském svazu. Byl odsouzen Státním soudem 28. ledna 1949 k trestu smrti. Píkův advokát dr. R. Váhala podává stížnost proti rozsudku pro zmatečnost, ale neuspěje ani s žádostí o milost. Nepomohla ani intervence ministra národní obrany Ludvíka Svobody. Generál Heliodor Píka byl popraven 21. června 1949. K jeho rehabilitaci došlo až v roce 1968, kdy Vyšší vojenský soud v Příbrami zrušil rozsudek Státního soudu a konstatoval, že generál Heliodor Píka se zprošťuje „...v plném rozsahu obžaloby bývalého státního prokurátora v Praze...“ (Francek, 1999, s. 400).

Organizátor mnoha justičních vražd a jeden z iniciátorů pronásledování Heliodora Píky Bedřich Reicin doplatil na svou aktivitu a sám skončil na popravišti 3. prosince 1952 za velezradu. Byl odsouzen v procesu společně s Rudolfem Slánským a spol.

Milada Horáková

Největší a mediálně nejvíce propagovaný politický proces, ve kterém byla odsouzena k trestu smrti a popravena, žena matka. A to i přes mezinárodní intervence významných osobností jako například A. Einsteina, W. Churchilla a dalších významných světových osobností. Šlo o největší vykonstruovaný politický proces v Československu.

Po studiu práv pracovala v Ústředním sociálním úřadu hlavního města Prahy. Za doby německé okupace se stala odbojářkou, za což byla odsouzena německým soudem v Drážďanech na osm let. Vězněna byla na Pankráci, Terezíně a později v Aichachu u Mnichova. Po válce byla zvolena poslankyní Prozatímního a od května 1946 Ústavodárného národního shromáždění. Stala se členkou Ústředního výkonného výboru Československé národně socialistické strany, předsedkyní Československé rady žen a místopředsedkyní Svazu osvobozených politických vězňů.

Za účast v odboji byla několikrát vyznamenána. Na protest proti nastupující totalitě se vzdala poslaneckého mandátu a nastoupila opět jako úřednice. V září byla Milada Horáková zatčena a naši vyšetřovatelé spolu se sovětskými poradci připravili monstrproces záškodnického spiknutí Horáková a spol.

V procesu konaném před státním soudem v Praze od 31. května do 8. června 1950 bylo souzeno celkem třináct obžalovaných. Žaloba vinila skupinu vesměs z velezrady. Státní soud vynesl rozsudky, čtyři tresty smrti, čtyřikrát trest těžkého žaláře na doživotí a ostatní od patnácti do dvaceti osmi let vězení. Výkon trestu smrti nad Závěšem Kalandrou, JUDr. Oldřichem Peclm, Janem Buchalem a Miladou Horákovou byl proveden popravou oběšením 27. června 1950 na nádvoří věznice Státního soudu v Praze. Těla popravených pak byla převezena do Patologického ústavu v Praze. „Cesta mrtvých od popravky k pohřbení se ubírala pod ostražitou bdělostí, jako by se výrobci procesu obávali, aby jejich oběti nevzbudily sebemenší politický ohlas. Celý smuteční obřad, pohřeb všech čtyř až po uložení urny, probíhal pouze podle příkazů Státního soudu a pod kontrolou bezpečnosti.“ (Kaplan, 1995, s. 168).

Skončilo první kolo komunistické zvůle, které vyvrcholilo několika tresty smrti. Bohužel další procesy s krutými rozsudky se chystaly a následovaly. Přesný výsledek politických procesů neznáme. Od října 1948 do ledna 1953 bylo odsouzeno 232 osob k absolutnímu trestu z toho 90% na základě politických důvodů. Ve výsledku tak byl ukončen život 178 obviněných na popravišti. (Francek, 1999)

Zákon č. 86/1950 Sb. § 29 trestního zákona

Oddíl druhý. Ukládání a výkon jednotlivých trestů

„Trest smrti se vykonává oběšením, v době zvýšeného ohrožení vlasti může být vykonán zastřelením.“ (Liška a kol., 2006, s. 247).

Popravčí zařízení bylo vyrobeno ze dřeva, sestávalo z oprátky zavěšené na vztyčeném prkně. Konstrukce popravčího zařízení způsobila, že odsouzený si při škrubnutí provazu nezlomil vaz, nýbrž se jen pověsil. Záznamy, které si vedli popravčí a lékaři tj. ohledací listy uvádějí, že zemřel na následky udušení.

Závěr je ten, že odsouzený se obvykle deset až patnáct minut dusil, než zemřel. Den před výkonem popravky vyslechl odsouzený rozsudek v kanceláři za přítomnosti zástupce Generální prokuratury, náčelníka Ústavu nápravných zařízení, prokurátora a předsedy senátu. Zároveň mu bylo sděleno, že žádost o milost je zamítnuta a trest bude vykonán druhého dne za úsvitu. Odsouzený byl dotázán jaké má poslední přání, vše je zaprotokolováno. Je umístěn do cely s dohledem, aby nedošlo k sebepoškození. V této době odsouzený obvykle píše dopisy nejbližším, nebo pokud si požádá, je mu umožněna návštěva kněze. Těsně před popravou se dostaví komise ve stejném složení jako při oznámení trestu, následuje ještě opětovné přečtení rozsudku a ten je na pokyn prokurátora vykonán. Asi po půl hodině tělo sejmuli z popravčího zařízení, uložili do rakve a převezli na prosekturu k pitvě. Příbuzní nemohli dostat tělesné ostatky odsouzených, protože velká většina těl byla utajeně zpopelněna a zlikvidována, nebo pohřbena v hromadném hrobě v Ďáblicích.

Dvojitý vyhlašování rozsudku během čtyřiařidvaceti hodin, asi osmnáctihodinové čekání na výkon popravky a zejména samotný výkon trestu smrti byl kritizován. Dlouhé čekání od oznámení výkonu trestu smrti do samotného provedení exekuce způsobovalo, že odsouzenému se stále stupňovalo duševní utrpení, což zpravidla vedlo k nenormálnímu duševnímu stavu, ve kterém byl dotyčný předveden k výkonu popravky (Liška a kol., 2006).

Výše jsem popsala, jak probíhal výkon trestu smrti podle trestního řádu. Jak popisuje Jindřich Francek, začátkem padesátých let se praxe někdy lišila od ustanovení trestněprávních předpisů. Podle očitých svědectví, docházelo k popravám i ve sklepení pankrácké vězeňské nemocnice. Šlo o celu přezdívanou jako „Sklad léků.“ Způsob popravky byl zvláštní. Spoutané oběti na zvlášť k tomu upraveném stole zlámali vaz. Úklid znečištěné místnosti vykonávali vězni. Způsob záznamu o popraveném a důvodu popravky zůstával pro zapisovatele utajen a to i důvod proč většina odsouzených byla popravena na popravišti u nemocnice a jiní v utajení ve sklepní místnosti.

1.6. Československo let šedesátých

V našich zemích se do roku 1954 nepopravovalo pouze v Praze. Šibenici na venkovním prostranství vlastnila každá krajská věznice, takže popravy byly prováděny na popravíštích ve všech krajích. Po roce 1954 došlo k centralizaci poprav do Prahy. Odsouzení k trestu smrti tak byli eskortováni do Ústavu nápravných zařízení v Praze na Pankráci

Právě kritika ze strany ministerstva vnitra a představitelů vlády vedla k soustředění odsouzených trestu smrti do jednoho místa. Z důvodů ochrany státního tajemství, jak ukládá tajný rozkaz ministerstva vnitra číslo 140, vydaný v Praze 10. 4. 1954. Od tohoto roku se všechny popravy vykonávají na nově instalovaném popravčím zařízení, umístěném v suterénu pankrácké věznice. Na nařízení ministerstva vnitra se mění i další okolnosti výkonu trestu smrti. Nemají být povoleny návštěvy příbuzných, neprovádí se dvojí vyhlásování rozsudku. Je zakázána pitva odsouzeného z důvodu, že smrt je zcela jasná a ověřená lékařem. Tělo mrtvého musí být zpopelněno, ale s vyloučením pohřebního ústavu a bez povolení zdravotního referátu národního výboru. Změna se dotkla i popravčího. Dříve šlo o osobu, která vykonávala běžné občanské povolání a dobrovolně se přihlásila k výkonu exekuce, za kterou po měnové reformě obdržela 600 Kčs. Nyní popravčí pracoval jako občanský zaměstnanec ve stavu ministerstva vnitra a vedle této funkce ještě vykonával normální zaměstnání (Liška a kol., 2006).

Další vývoj trestního práva

Počátkem šedesátých let se přináší uvolnění politického klima. Z tohoto důvodu se začaly i zmírňovat politické represe totalitního režimu a nastal markantní zlom v počtu vykonaných trestů smrti. Jak uvádí Martin Monestier v tabulce vykonaných trestů smrti v české republice od 9. května 1945 do 31. prosince 1989. Za dvacet šest let, od roku 1963 do roku 1989, bylo v Československu vykonáno oběšením 72 trestů smrti, což je v průměru dva ročně. Trestem smrti se převážně reagovalo na násilnou trestnou činnost. Jednalo se především o mnohonásobné nebo brutální vraždy. Poslední politická poprava byla provedena v roce 1960.

Zákon 63/1956 Sb. Tento zákon poněkud zmírnil represí a posílil výchovné působení trestu. Tato novelizace zrušila některé skutkové podstaty trestných činů, za které zákon 86/1950 Sb. uděloval trest smrti. Tam kde předešlý zákon 86/1950 uděloval trest smrti jako jediný, byl vedle něj stanoven možný trest odnětí svobody na 25 let. Mimo jiné přinesla novelizace institut upuštění od potrestání, rozšířila se možnost podmíněno odsouzení a snížily trestní sazby u řady trestných činů (Vojáček, Schelle, Knoll, 2008).

Zákon 64/1956 Sb. Tento zákon do československého trestního práva zaváděl povinnost přezkoumat každý rozsudek, kterým byl uložen trest smrti.

Zákon 140/1961 Sb. Odstranil řadu nedostatků předešlé úpravy, přesto neřešil všechny neduhy československého trestního práva. Přínosem bylo, že se při vymezení účelu trestu jako nejdůležitější nezdůrazňoval úkol zneškodnit třídního nepřítele, ale naopak nadřazoval všechny zákonem chráněné zájmy jako ochranu práv a oprávněných zájmů občana. Vymezoval trest smrti jako trest výjimečný, jeho udělení podmiňoval mimořádně vysokým stupněm společenské nebezpečnosti, zavrženíhodným způsobem provedení nebo za zvláště zavrženíhodnou pohnutku. Stanovoval pro trestný čin vraždy trest odnětí svobody na 10 až maximálně 15 let nebo trest smrti. Je patrné, že došlo k zúžení prostoru pro adekvátní individualizaci trestu. Proto tato situace vedla k častějšímu užití trestu smrti za trestný čin vraždy. Nežádoucí stav byl napraven až novelou trestního zákona 45/1973 Sb. (Bestová, 1996).

Poslední vykonaný trest smrti v v Čechách se uskutečnil 2. února 1989 a na Slovensku 8. června 1989. V české republice nabyla dne 1. června 1990 platnosti novela 175/1990 Sb. Došlo ke zrušení trestu smrti a za absolutní trest bylo určeno odnětí svobody na doživotí nebo trest odnětí svobody od 15 do 25 let.

Z českého právního řádu byl tak odstraněn institut trestu smrti.

2. Druhy trestu smrti

V následujících podkapitolách se chci věnovat popisu různých druhů trestů smrti, tak jak byly v historii praktikovány. Nejprve o těch, které sahají do hluboké historie až po tresty smrti, se kterými se můžeme setkat dodnes.

2.1. Tresty smrti sahající hluboko do historie

Setnutí

V českých dějinách trestu smrti se nejčastěji setkáme se setnutím. Na našem území první zmínky nacházíme v nejstarších literárních památkách například v Kristiánově legendě, o které se podrobněji zmiňuji již v úvodu. Právě nejstarší podoba poprav se shodovala s obětním rituálem, pokleknutí nebo sražení na kolena a poté setnutí, přesně takto probíhalo porážení zvířat. Ve starověku se praktikovalo bičování, svázání rukou za zády a svlečení, které mělo evokovat jakousi pokoru na prahu smrti. Postupem času se upustilo od svlékání a postačovalo jen odhalení šíje. Pro oddělení hlavy od trupu se používaly dva vhodné nástroje, a to sekyra a meč. Při popravě mečem nebo sekyrou smrt nastávala bleskurychle, hranice mezi životem a smrtí je jasná a viditelná. (Barring, 2008)

Žádný jiný trest nemá takový děsivý účinek jako stětí provázené sehnutou šíjí, svištící ocelí, stříkajícím proudem krve, hlavou oddělenou od těla a všude kolem krev, vsakující se do země. Na setnutí mečem si dělala nárok zejména šlechta, protože meč byl oproti sekyře, nákladná a drahá zbraň. Bylo zjištěno, že popravčí meče se od sebe lišily jen velmi málo. Postupem času se vyvinuly do nejúčelnějšího tvaru. Obvyklé rozměry činily 83 až 87 centimetrů na délku, 7 centimetrů na šířku a na konci se čepel zužovala na 5,5 centimetru. Byly obvykle dvouruční, s ostřím po obou stranách s mělkým výbrusem zakončeným tupým hrotem. Čepele popravčích mečů byly zdobeny výrobními značkami a symboly spravedlnosti. K popravčím mečům prostý lid vzhlížel s magickým respektem, neboť to byl nástroj, který vykonal hrdelní spravedlnost nad zločinem. Z jejich pohledu to byla nevšední ocel, protože dokázala ze světa sprovdit tolik nebezpečných a škodlivých individuí.

V druhé polovině 18. století jsou městům postupně odjímána hrdelní práva a ruší se veřejná popraviště. Z původních 383 soudů s právem uložit a vykonat trest jich zůstane pouze 33. Později osvícenecký panovník Josef II. zrušil trest smrti úplně v roce 1788, a o sedm let později byl zaveden opět, ale pouze za velezradu. K rozšíření testu smrti na těžké zločiny došlo až v roce 1803.

V souvislosti s popravou nelze neuvést něco málo k mistrům ostrého meče, katům. Cenné informace nalezneme ve smolných knihách, na posledních listech pozemkových knih, nebo ve speciálních knihách určených právě pro koupě, prodeje a další transakce katoven a pozemkového majetku popravčích. Dočteme se zde, jaká práva měli tito snižení lidé a jaké bylo jejich společenské postavení. Popravčí patřil k výkonnému aparátu hrdelního soudu a podléhal městskému rychtáři. Žil i se svou čeládkou v katovnách, které byly stavěny na okraji města někdy i mimo. Kat měl své místo v kostele i v hospodě. Styk s popravčím znamenal pro ostatní obyvatele ztrátu postavení a cti. V některých městech zastával i funkci rasa neboli pohodného, takže vykonával hygienické služby, odstraňoval mršiny zvířat, zabíjel toulavé kočky a psy, čistil záchodové jímky. Plat mistra kata nebyl v českých zemích taxativně stanoven, ale měl příjmy i z útrpných výslechů a zejména exekucí. Později byla určena maximální taxa za výkon a to císařským reskriptem ze září 1682. Byly vymezeny maximální poplatky za katovské práce, pro příklad pěti kopami, měla být oceněna poprava stětím, na šest kop vyšlo upálení.

Gilotina

Pokrok a zrychlení se prosadilo i na poli výkonu hrdelních trestů, vznikem popravčího stroje. Tento stroj nese jméno francouzského doktora Guillotina, který byl jejím velkým propagátorem. Jeho názor byl, že trest smrti by neměl být mučením, ale hladkým a normovaným ukončením života. Zločincovo tělo se položí obličejem dolů mezi dvě vzpěry, jež jsou nahoře spojeny příčným břevnem. Mezi vzpěrami se pomocí kolejniček pohybuje zešikmená sekera, vážící okolo 60 kilo. Zločincův krk je znehybněn pomocí desky s otvorem ve tvaru půlměsíce. Rychlostí pádu dojde k okamžitému oddělení šíje zpravidla mezi třetím a čtvrtým krčním obratlem. Tak ve Francii v dubnu roku 1792 vznikla první gilotina.

Samozřejmě, že v historii se již použily popravčí stroje na podobném principu, ale ne na takové technické úrovni jako gilotina. Například již Římané použili k popravě sv. Matouše podobný mechanismus. Kat palicí udeřil do sekyry, která se pohybovala v drážkách mezi dvěma vztyčenými kůly. Ostří sekyry pak vysokou rychlostí dopadlo na krk sv. Matouše. Jakýmsi nedokonalým předchůdcem gilotiny bylo zařízení nazývané gibbet. Stálo od roku 1286 až do roku 1650 na náměstí v anglickém Halifaxu. Používal se nejvíce k popravám zlodějů. (Lyons, 2004)

Popravy setnutím pomocí gilotiny se v Čechách nedlouho používaly za nacistické okupace. Časové období je z hlediska historie krátké, ale výsledek tragický. Od 5. dubna 1943 do 26. dubna 1945 bylo v pankrácké sekyrárně, vybavené gilotinou, popraveno 155 žen a 920 mužů.

Oběšení

Jde o časově nejnáročnější, ale i nejhanlivější metodu popravy. Oproti stětí mečem, byla určena nejsprostším zločincům. Na šibenici odsouzený umíral dlouho, ale to nebylo vše. Pro docílení odstrašujícího efektu, byla mrtvola ponechána na místě exekuce. Což pohled na zavěšené oběšené, pohupující se ve větru, vystavené jak povětrnostním vlivům, tak i ptákům, samozřejmě poskytoval. Proto také jakmile město dostalo hrdelní pravomoc, okamžitě nechalo zbudovat popraviště a šibenice na vhodných návrších, na nichž bylo možné vidět visící oběšence již zdaleka. V českých zemích je poprava oběšením poprvé písemně zaznamenána v Gumpoldově legendě, kterou mezi lety 973 – 980 na přání císaře Oty II. sepsal mantovský biskup Gumpold. Vypráví o věrném sloužícím, který po násilné smrti sv. Václava o něm šíří a pěje chválu mezi lidem. To se samozřejmě nelíbí jeho bratrovi knížeti Boleslavovi, který stojí za smrtí Václava. „Boleslav rozlítiv se náhle, rozkázal, aby sluha byl ihned oběšením utracen. Pro výstrahu pak mrtvolu ponechali na popravišti, tak dlouho jak jen to bylo možné. Ještě po dvou letech byl vidět tento oběšenec...“ (Cawthorne, 2009, s. 266).

Hojně se využívalo tohoto druhu trestu smrti za panování českých králů. Kupříkladu král Václav II. pro nastolení pořádku nechal pochyťat lupiče a lapky, kteří byli věšeni podél cest, a na návrších.

Podobně i sám Karel IV. realizoval trestnou výpravu proti loupeživým bandám, které sužovaly zemi. Bylo nutné dobýt hrad Žampach, v němž měl věhlasný lapka Jan Pancíř sídlo. Tento hrad Karel IV. dobyl a vzal pod svou zprávu, lupiči prý sám nasadil oprátku na hrdlo. Paradoxem je, že v minulosti jej sám král povýšil do šlechtického stavu. Samozřejmě Pancířova loupeživá banda skončila stejně. Všichni byli oběšeni na stromech v okolí hradu. To, že oběšení je potupná smrt určená neurozeným ještě neznamenalo, že nemohla postihnout šlechtu. (Francek, 1999)

Ve velkém bylo užito tohoto druhu potrestání na Vlašimsku. Roku 1425 nechali katoličtí páni zajmout příslušníky drobné šlechty, kteří sympatizovali s husity. Byli potupně oběšeni na šibenicích i přes to, že měli právo na setnutí mečem. Snad právě proto tyto neblahé události mají pojmenování „válka šibeničná.“ Mezi šlechtice, jehož život ukončila šibenice, patří Jan Roháč z Dubé. Tuto exekuci popisují v jiné části mé práce. Velké množství poprav pověšením proběhlo za selských rebelií. Císařským reskriptem byl udělen trest smrti oběšením pro nejnebezpečnějšího rebela chodského povstání Jana Sladkého Koziny. Poprava proběhla 28. listopadu 1695 v Plzni. Pro výstrahu bylo donuceno přihlížet šestašedesát Chodů i se svými syny. Kozinovo tělo viselo na šibenici ještě v listopadu 1696.

Tresty oběšením byly určeny i romským kočovníkům, jejichž výskyt na našem území spadá již do roku 1399. Toto datum nám spolehlivě dokazuje písemná zpráva z Popravčí knihy pánů z Rožmberka. Roku 1689 bylo císařským dekretem vyhlášeno nařízení, aby všichni romští kočovníci opustili zemi a to do tří dnů, jinak budou oběšeni. Později se dokonce na hranicích a podél významných cest objevovaly cedule s vyobrazením trestů jako oběšený muž a ženy a děti při uřezávání uší a mrskání. Zhoršení přinesl reskript Karla VI. v červnu 1721, který nařizoval i popravy žen a jejich děti pak měly nastoupit křesťanskou převýchovu. Tyto perzekuce neměly rasový podtext, byly namířeny spíše proti jejich příživnickému způsobu života, protože k obživě používali příležitostné zdroje, žebrotu nebo drobné krádeže.

Upálení

Ve středověké a raně moderní Evropě byla smrt upálením určena žhářům, čarodějnicím a kacírům. V našich zemích podle Řádu práva zemského hrozilo upálení také za ražení falešných mincí nebo za neoprávněné obvinění jiného z falšování zemských desek. Tyto knihy byly předchůdci pozdějších pozemkových knih šlechty. V očích středověkého člověka měl oheň jakousi očišťující funkci. Oheň, který pohlcuje vše hříšné i nevinné, čisté i nečisté. Zlo spálené na popel přestávalo existovat. Proto upálení sloužilo k potrestání nejhorších provinění, čímž ve středověku bylo ohrožení královské a církevní moci. Římská a později španělská inkvizice upalovala kacíře ve velkém. Největší spojitost trestu smrti upálením spatřuji ve spojení kacírství a inkvizice.

Úplné počátky, kdy ještě Evropa nepodléhala čarodějnickému běsnění, začaly v roce 1148, kdy papež Lucius III. vydal dekretál, aby všichni kacíři a ti, kdo jim věří, jejich obdivovatelé a zastánci byli z církve vyobcováni a předáni k patřičnému potrestání. Roku 1199 Inocenc III. připodobnil kacírství ke zradě, jak ji definuje římské právo. Majetek měl být světskou vrchností zabaven a jejich dědici vydědění. Císař Fridrich II. vtělil toto zpřísnění kanonického práva do práva říšského a ustanovil, že trestem pro nekající se kacíře má být smrt na hranici. Ta se stala trestem všeobecně používaným v celé Evropě (Given, 2008, s. 29). Tak díky kanonickým právníkům a církevním koncilům měla církev na konci třináctého století k dispozici normy pro patřičné zacházení s kacíři a propracovanou a rozvinutou soustavu jak kacírské problémy řešit. Když v roce 1484 papež vydal bulu potvrzující existenci čarodějnictví, vypukl po celé Evropě hon na čarodějnice. Vedly se hromadné soudní procesy s kacíři, kteří pak končili na hromadných hranicích.

Do českých zemí zavedli proceduru mučení obviněného vedoucí až k přiznání dominikánští inkvizitoři. Ty pozval roku 1315 král Jan Lucemburský, a tak již o tři roky později na hranicích vzpláli první kacíři, čarodějnice. Čarodějnictví bylo zaměřeno protinábožensky, proto je řadíme mezi delikty proti hlavní ideologii feudálního státu. V Čechách čarodějnictví mělo jinou podobu nežli v okolních zemích. Delikt byl většinou spojen s trestnými činy proti majetku, životu a zdraví.

Pomocí čar a kouzel se obvinění pokoušeli zvětšit majetek nebo naopak někomu uškodit, buď na majetku, nebo na zdraví. Také bylo čar využíváno v milostných vztazích nebo k odstranění jejich následků. S kouzly a čarami byly spojeny krádeže hostií nebo jiných bohoslužebných předmětů. Podobné účinky připisoval středověký člověk i částím těl a oděvu oběšenců. Upalování na hranici se praktikovalo už před vypuknutím náboženských třenic v Evropě. Smrtí v ohni se trestala i homosexualita nebo pohlavní styk se zvířaty a další formy nepřirozeného sexuálního chování. Dalšími, pro které byla určena smrt v ohni, byli, jak jsem již uvedla, žháři. Jak se dočteme v Koldínově zákoníku, který definuje žháře jako člověka se zlým úmyslem, ze zlosti, nepřátelství, nenávisti založí oheň, aby lidem uškodil, ten zaslouží trest smrti ohněm. Stejným trestem byli stiženi lidé, u kterých byly nalezeny zápalné předměty jako lněné, koudelné knoty, houby, střelný prach nebo úplně postačilo pouze vyhrožovat zapálením. Pokud nahlédneme do jiných zemí Evropy, v Německu pokud se podařilo žháře dopadnout včas, byl vhozen přímo do dýmajících trosek. (Lyons, 2004)

Byly města a státy, kde nepodlehly čarodějnickému šílenství. Ale většinu evropského kontinentu sužoval vír náboženského fanatismu a honů na čarodějnice, jehož výsledkem bylo obrovské krveprolití nevinných lidí, které bylo bohužel překonáno ve dvacátém století, hromadným vyvražďováním celých národů, rasovým fanatismem a politickou nesnášenlivostí. Tyto události pak lehce překonaly v počtu obětí i inkviziční soudy a středověké mučírny.

Ukřižování

Patří do skupiny nejstarších druhů poprav a zrcadlí se v něm jakási nechuť vraždit spolubližního vlastní rukou. Snad prapůvodní forma ukřižování se realizovala přivázáním ke stromu. Připoutaný zločinec tak odešel ze světa hladem a žízní pod palčivým sluncem. O vše zbývající se pak postarala divoká zvěř, která tělo oběti doslova rozdrásala. Na ostatcích, které zůstaly, pak hodovali ptáci. Určitě děsivá scenerie, které se využívalo k zastrašení.

Později, když strom vystřídal kůl, bylo možné odsouzené vztyčit na místech, kudy procházelo dostatečné množství lidí. Tyto výjevy pak měly varovat všechny, jak mohou dopadnout, jestliže se proviní.

Již 1000 let před naším letopočtem ukřižování používali Fénicičané, později je užívali Římané, Řekové, Asyřané, Egypťané a Peršané. Zločinec byl většinou nucen sám si příčné břevno, ze kterého se stal kříž, donést na popraviště, kde již na něj byla uchystána svislá část kříže. Odsouzenec byl přibitý nebo přivázaný za dlaně a nártý nebo kotníky. Kříž se pak zapustil do země. Nad zločincovou hlavou bylo jeho jméno a zločin. Tento způsob usmrcení byl pomalý a mnohdy trval i několik dní. Pro zkrácení umírání se někdy ukřižování provedlo hlavou dolů, nastávalo tak rychle milosrdné bezvědomí. Toto usmrcení bylo ponižující, vyhrazené pro otroky, piráty, rebely a nejhorší zločince a osoby bez občanských práv. Nám nejznámější popravu tohoto druhu popisuje bible. Jde o ukřižování Ježíše Nazaretského v Jeruzalémě, ke kterému byl odsouzen prefektem judské provincie Pilátem Pontským za rozvracení zavedených pořádků. (Barring, 2008)

Kůl v těle

Trest smrti naražením na kůl mohl mít dvě podoby. Jedna z exekucí se užívala spíše v Orientu, kde oběť je doslova nabodnuta na kůl. Druhý způsob je vlastní spíše západním zemím. V tomto případě byl kůl zaražen do odsouzence pohřbeného zaživa v mělkém hrobě, nebo do mrtvolý. Orientální naražení na kůl obsahuje již Chammurabiho zákoník v 153. článku. Byl vyhrazen zejména případům manželské nevěry. Tento krutý způsob poprav se nám dochoval až do doby tureckých válek. Byl určen špiónům, zrádcům a zločincům proti mravopověstnosti. Někdy ho provázelo stahování z kůže. Naražení na kůl splňovalo požadavky válečných vůdců na prezentaci absolutní moci. Despota tak vjížděl do dobytého města po cestě lemované řadami nabodnutých zajatců.

Ve větší míře se Evropané seznámili s popravčím kůlem až v době tureckých nájezdů na Balkán a do střední Evropy. Turci si počínali velmi rafinovaně a dovedli utrpení popravovaných velmi prodloužit. Odsouzenec je přinucen kleknout s hlavou stlačenou dopředu. Katův pacholek se na něj posadí, aby odsouzenému zabránil v pohybu, a poté je kůl zaveden konečným do hloubky padesáti až šedesáti centimetrů. Dále již pouhou vahou těla kůl proniká hlouběji.

Většinou jsou vybírány kůly s oblejší špicí, protože takové odsunou žaludek, játra, slezinu a další tělesné ústrojí stranou, kdežto ostrý konec poškodí vnitřní orgány okamžitě. Výsledkem bylo, že odsouzenec trpěl nevýslovnými bolestmi, smrt přicházela pomalu. Mohlo to trvat i několik dní.

Pro naše země je typičtější užití druhé varianty probodnutí kůlem. Určeno bylo zejména ženám, které usilovaly o „zahubení svého neřádně nabytého plodu“. Takto prameny trestního soudnictví označovaly zbavení se narozeného, nebo ještě nenarozeného dítěte. Jak uvádí Koldínův městský zákoník, že také zabíjí ta, kteráž plod ze sebe vyhání, aneb plod jakýmkoli způsobem v sobě udušuje a mrtví. Není pak divu, že ženy nechtěné těhotenství tajily a porodily někde v ústraní a novorozence se zbavily. Tělíčka schovávaly ve staveních, stodolách, zahrabávaly na hnojištích nebo pohodily prasatům. V případě, že dítě bylo nalezeno, snažily se vymluvit, že dítě se již narodilo mrtvé. Pokud, ale byly shledány stopy po násilném usmrcení, šla žena rovnou cestou na popraviště. Kat ji zahrabal zaživa a pak probodl její srdce naostřeným kůlem, který dobře nasměroval přímo na srdce těsně před zahrabáním. Probodnutí kůlem zaživa zahrabané vražedkyni dětí je spíše vykládáno jako akt milosti, který znamenal zkrácení útrap. Naopak někdy byla snaha oběť více týrat a prodloužit její muka vložением trubičky do úst pro umožnění dýchání. V některých případech pro větší utrpení bylo na obličej proviněné před zahrabáním naskládáno bodláčí.

Soud práva loveckého na buchlovském zámku poslal na popraviště roku 1569 Kateřinu z Traplic, která děťátko po porodu pohodila do chlíva prasatům. „A víc nic nevyznala, a tak jest za své zlé skutky smrt vzala a jest zahrabána a kůlem probita.“ (Francek, 1999, s. 176) Některé ženy se na mučidlech chovaly velmi statečně, protože věděly, že doslova bojují o život. Jestliže se k vraždě nepřiznaly a nařčení odmítly, byly souzeny pouze za mravnostní delikt.

Lámání kolem

Tento druh exekuce patří ke složitějším způsobům trestu. Vlastně spíše připomínal dlouhé mučení než popravu. V českých zemích náležel k hojně využívanému trestu smrti ukládanému za těžké zločiny. Zkušený kat dovedl oběti lámat kosti bez porušení kůže a tak prodloužit její agónii. Tento způsob popravky byl také oblíben ve středověké Francii a Německu.

Lámání kat prováděl těžkým okovaným kolem. Nejstarší fríské zákoníky vyžadovaly použití kola s devíti loukotěmi. Z jiných pramenů se dovídáme o nutnosti, aby okované kolo mělo deset nebo dvanáct loukotí. Dokonce i počet úderů byl stanoven v rozsudku a ve většině případů bylo zakázáno začínat smrtelným úderem na hrudní koš nebo krk, ale nebylo to pravidlem. Pokud si soudci výslovně vyžádali údery do ledvin a páteře, bylo zapotřebí zločince obrátit na břicho. Nesmí se zaměřovat s vplétáním do kola, které se provádělo většinou až s mrtvým tělem. Lámání popravčí mohl realizovat těžším stupněm a to odzdola, kdy končetiny byly lámány jako první. Pokračovalo se nahoru, drcením trupu a poslední smrtící úder nemusel vůbec udělat, byť by to pro odsouzeného bylo vykoupení. A tak není divu, že těžce zranění delikventi žili ještě několik hodin nebo dní. Při takovémto druhu exekuce se projevovaly zvláštní sklony středověkých lidí, kteří se snažili prodloužit muka odsouzených. Kupříkladu nosili jim pití a jídlo, lazebníci a studenti medicíny si zkoušeli na polámaných údech zločinců své léčitelské dovednosti. Pokoušeli se rovnat a napravovat zmrzačené končetiny což při úrovni středověké medicíny znamenalo pro oběť v devadesáti devíti procentech další zbytečné trápení. Naopak lehčí stupeň zahrnoval hned v úvodu zlomení vazy, protože kat lámání prováděl shora. Zmrzačené tělo mohlo být vyzvednuto na kole do výše, nebo do něj vpleteno. (Barring, 2008)

U nás poslední veřejná poprava lámáním kolem se uskutečnila 19. července roku 1774 u Boleslavi na místě zvaném „Na spravedlnosti“. Odsouzeným byl mladý otcovrah Hynek Schiffner.

Ukamenování

Nejčastějším druhem trestu smrti používaným ve Starém zákoně je ukamenování. Židovská společnost silně ovlivněná náboženstvím sledovala potrestáním zločince především jako očistu společnosti. Šlo o spontánní a mnohdy mimosoudní potrestání, vyskytovalo se všude, kde byl dostatek lidí a kamení. Nešlo o samotné usmrcení zločince, ale o jeho vyloučení ze společnosti a znemožnění návratu. Jestliže kámen zasáhl odsouzeného smrtelně, bylo nutné mrtvolu zaházet kameny tak, aby hříšníkovo tělo navždy zmizelo. V Řecku se tento archaický způsob popravý nebo vyhnání pomocí ukamenování vyskytoval relativně často. Řekové tento druh usmrcení udělovali za zločiny ohrožující celou společnost. Například zrada za války, povstání a královražda. (Lyons, 2004)

Naproti tomu Římané, i když od Řeků přejali mnohé, tento způsob exekuce mnoho nevyužívali. Jen určitou část, ukamenování, a to za vlády Tiberia. Zločinec byl shozen z Tarpejské skály na okraji Kapitolského vršku. Jeho padající tělo bylo vidět do dálky a ze všech stran. Lynče a kamenování se do střední Evropy dostaly až za středověku. Dokonce norimberský kat Schmidt si opakovaně stěžoval na lůzu, která mu ani nedá čas na provedení popravý. V několika případech tak delikventa dav ukamenoval ještě před popravištěm. Může nastat i opačný příklad jako se odehrál na českém území v Klatovech. Rozčilený dav tam roku 1557 kamením ubil kata, jemuž se nezdařila poprava. Jiný případ se odehrál v Havlíčkově Brodě dříve Německém Brodě již roku 1472. Při obléhání Jihlavy stoupenci uherského krále Matyáše Korvína se uchýlili ke lsti a podplatili hlásného Jihlavy Hnáta. To proto, že situace nevypadala na snadné dobytí města obehnaného pevnými hradbami a obsazeného českými kališníky. Hnát skutečně jednu z bran otevřel, ale byl dopaden a ukamenován v obranném příkopě. Dodnes tuto exekuci připomíná Hnátův kámen zazděný do nového kamenného mostu přes řeku Sázavu. (Cawthorne, 2009)

Utopení

V našich zemích je první zmínka o uzákonění tohoto trestu z roku 1330. Najdeme ji v regulích Starého Města pražského, kde je uvedeno, že pokud někdo opakovaně mrhal jméním a počínal si prostopášně, vyslouží si tento druh trestu.

Odsouzený byl zašit do pytle nebo do koženého vaku. Pytel nebo vak byl zatížen kameny a nešťastník svržen do vody. Nejznámější popravou utopením je dozajista exekuce Jana Nepomuckého, utopeného roku 1383 prý pro nevyzrazení zpovědního tajemství (Klabouch, 1967).

2.2. Novodobé druhy poprav

Elektrické křeslo

Je důkazem, jak lidská společnost dovede využít vědeckého pokroku. Vynález elektrického proudu dal vzniknout novému popravčímu zařízení. První technické provedení elektrického křesla zrealizoval Thomas Alva Edison, i když prvotní myšlenka zkonstruovat popravčí zařízení nevyšla od něj. Tak první elektrické křeslo bylo použito v americké věznici Auburn v New Yorku 6. srpna 1890. Byl jím popraven William Kemmler z Buffala za vraždu manželky.

Odsouzený je s přilbou na hlavě usazen do křesla, obvykle z dubového dřeva. Je připoutaný popruhy kolem hlavy, paží, hrudníku a nohou. Do přilby se díky měděné kontaktní destičce dostane elektrický proud o síle 1900 až 2500 voltů. Hlava se vyholí v místech, kde jsou umístěny dvě elektrody, před upevněním zvlhčené slaným roztokem. Rychlost ztráty vědomí je nejistá, záleží na tělesné konstituci odsouzeného. Tvrdí se, že oběť umírá okamžitě po aplikaci prvního šoku, ale není to vždy pravdou. Konstrukce elektrického křesla prošly za posledních sto let jen nepatrnými změnami. Ke konci dvacátého století mnoho států upustilo od výkonu poprav na elektrickém křesle a nahradilo výkon exekuce smrtící injekcí, která se jeví jako humánnější. (Monestier, 2004, s. 172)

Smrtící injekce

Tak jako předešlý druh exekuce je užívána ve Spojených státech amerických. Vzestup používání smrtících injekcí v USA znamenal odklon od elektrického křesla. Jako první v roce 1977 ji zavedla Oklahoma. Přímo do žíly se vpravuje kombinace drog. Smrtící látka se mezi jednotlivými státy liší. Většinou sestávala ze tří částí.

Po podání první části smrtící směsi odsouzený usíná, následuje látka, která způsobuje ochromení svalů a zastavení dýchání. Poslední zastavuje činnost srdce. V dnešní době se odklání od použití koktejlu složeného ze tří ingrediencí a přechází se na použití jednosložkové smrtící směsi. Tento druh popravky je považován za rychlý, ale jako vždy a všude nesmí dojít ke komplikacím. Pokud například dojde k vstříknutí smrtící látky mimo žílu do svalů, odsouzený trpí velkými bolestmi. (Lyons, 2004)

Plynová komora

Již za první světové války při pokusech s bojovými plyny, se zrodila myšlenka, že odsouzenec by se mohl popravovat plynem. Použití kyanovodíku předvedla Nevada v roce 1924. Nejprve se snažily napumpovat kyanovodík přímo do cely, ale problém byl v netěsnosti. Proto byla zbudována vzduchotěsná místnost, plynová komora. Odsouzený je upoután na židli, je k němu připojen dlouhý stetoskop, aby lékař zvenčí mohl konstatovat smrt. Na znamení je spuštěna reakce kyanidu sodného nebo kyanidu draselného s kyselinou chlorovodíkovou a vzniká tak jedovatý kyanovodík. Ten se váže na červené krevní barvivo hemoglobin, tudíž je znemožněn přenos kyslíku dostává se křeče, svaly se stahují, odsouzený se udusí. Následuje odsání vzduchu a rozprášení amoniaku k zneutralizování kyanovodíku. (Monestier, 1998)

Zastřelení

Zastřelení je dnes celosvětově nejvíce využívaný způsob popravky. V našich zemích využívalo trest smrti zastřelením vojsko, ale není výjimkou, že vojenská justice uložila výkon popravky oběšením. Po zákazu veřejných poprav se i armáda snažila exekuci provést bez přítomnosti civilistů. Popravky zastřelením za účasti veřejnosti opětovně zavedli nacisté, aby vyvolali psychický teror a zastrašení. Zastřelením se popravovalo na střelnici v Praze - Kobyliších.

V červenci 1943 němečtí okupanti před zraky sto padesáti příslušníků protektorátního četnictva a policie pro výstrahu popravili zastřelením čtyři české četníky. Trest smrti dostali za spolupráci s domácím odbojem. Statečné chování odsouzených nakonec německou justici odradilo od dalších veřejných poprav. (Francek, 1999)

3. Koncept trestu obecně

V následující kapitole chci popsat různé náhledy na potrestání, konkrétně na trest smrti. Tento druh trestu zaujímá zvláštní, specifické místo na škále možných trestněprávních sankcí. V následujícím textu se budu snažit charakterizovat účel a obecné teorie trestu.

Trest smrti je označován za trest nejvyšší či absolutní. Usmrcení člověka, jako výsledek zákonem předepsané sankce za zákonem definovaný trestný čin, přičemž rozhodnutí o trestu smrti je důsledek náležitého zákonného procesu. Cestou absolutní likvidace je naprosto nenávratně ukončen život a tím tak dochází k naplnění konceptu individuální prevence. Neboť po výkonu absolutního trestu nepřichází jakákoli pachatelova recidiva v úvahu. Trest smrti v sobě nese jak prvky odplatné tak utilitární. Úzká souvislost tohoto potrestání a spáchaného trestného činu (tzn. trestný čin s následky smrti nebo mimořádně těžkými následky) přináší oběti, nebo jejím blízkým satisfakci a z tohoto hlediska obsahuje tento absolutní trest i retribuční aspekty. To, že dojde k absolutnímu odstranění pachatele, znamená maximální ochrana společnosti před jeho případnou další trestnou činností. Úplným fyzickým zničením osoby je naprosto nepotřebná jakákoli náprava či převýchova a pozdější resocializace pachatele. (Lyons, 2004)

3.1. Obecné teorie trestu

Retribuční teorie

Podle absolutní teorie bývá účelem trestný čin odčinit. V jejím pojetí je trest chápán jako odplata za provinění. Zdůrazňuje zejména právo oběti na odplatu za spáchaný trestný čin, včetně práva na satisfakci z pohledu jejich rodinných příslušníků a blízkých. Mezi teorie založené na retribuci se mimo jiné řadí různé teologické koncepty např. Kantův a Hegelův filozoficko - právní systém. Immanuel Kant se ve své „Metafyzice mravů“ hlásí k myšlence odplaty – talionu, že odplata má být v odpovídající míře původního činu.

Spravedlností je podle Kanta princip rovnosti a uplatnění adekvátní míry trestu slouží k tomu, aby se zabránilo spoluvinně společnosti na spáchaném trestném činu. Pojetí myšlenky odplaty podle Hegela se na rozdíl od Kanta neopírá o odplatu a rovnost, ale o ideu rovnocennosti trestu. Za vraždu uznává trest smrti jako jediný odpovídající trest. (Bestová, 1996, s. 143) Retribuční teorie z hlediska pohledu široké veřejnosti nejvíce odpovídá smyslu pro spravedlnost.

Relativní teorie

Také označovaná jako pozitivistická, tvoří jakýsi protiklad teorii odplaty. Absolutní teorie se týká výhradně trestného činu páchaného v minulosti, kdežto relativní teorie se zabývá dopadem trestu a jeho účinkem, aby nebylo pácháno zlo a bylo dosaženo co možná nejhleduplnějších následků. Zaměření je na osobnost pachatele a společnost. Trest zde plní preventivní účely, to znamená, že jeho cílem je náprava pachatele nebo jeho izolace, jestliže to vyžaduje zájem společnosti. Tato teorie se zaměřuje jednak na prvky nápravné a izolační, tedy individuální represí, dále pak se zaměřuje na preventivní působení na pachatele, hovoříme o individuální prevenci a v neposlední řadě generální prevenci, to jaké výchovné působení má na společnost.

Kombinovaná teorie

Snaží se skloubit pozitiva předešlých dvou relativně antagonistických teorií. Podrobněji řečeno jde o snahu sloučit spravedlivý trest, o jaký usilují teorie retribuční, s obecně nebo speciálně preventivním účinkem, tak jak to předkládají teorie pozitivistické neboli relativní.

3.2. Účel trestu

Základním cílem je ochrana společnosti před pachateli trestných činů. Ta spočívá v ochraně oprávněných práv a svobod jedinců. Trest by z tohoto důvodu neměl být prostředkem k řešení jiných společenských problémů. Níže formuluji cíle.

Individuální represe

Jejím cílem je zabránit pachateli páchat další trestnou činnost. Pachateli je fyzicky nebo technicky znemožněno páchat trestnou činnost. V praxi to znamená celou řadu prostředků. Od znemožnění kontaktu s různými rizikovými skupinami, zákazu výkonu povolání, po izolaci pachatele od společnosti udělením trestu odnětí svobody.

Individuální prevence

Soustřeďuje se na výchovný cíl trestu a to jednak podmíněným odsouzením, upuštěním od potrestání, ale také výchovným působením na odsouzené ve výkonu trestu. Proces výchovného zacházení s pachateli je velmi komplikovaný. Podstatou je pozitivní ovlivňování pachatele, aby došlo k potlačení či odstranění kriminogenních faktorů z jeho osobnosti. Důležitou podmínkou tohoto procesu je, aby pachatel jako objekt výchovného úsilí byl zároveň i jeho aktivním účastníkem. Tak se pozitivně podílet na změnách své osobnosti. Pro příklad, jde li o podmíněné upuštění od potrestání s dohledem, je potřeba, aby pachatel vedl řádný život a plnil soudem stanovené podmínky. Dodržoval pravidelný kontakt s úředníkem probační a mediační služby, včetně spolupráce a realizace probačního programu.

Mediace umožňuje mimosoudní zprostředkování řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a obviněným za účasti třetí osoby. Pachatel je tak ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody a není vystaven negativním zkušenostem z pobytu ve vězení. Má tak možnost vysvětlit okolnosti svého jednání, omluvit se poškozenému a nabídnout přiměřenou náhradu škody.

Probační služba je kvalifikovaný individuální přístup k jednotlivým obviněným. Činnost probační služby zahrnuje výkon dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl uložen a v období zkušební doby. Do činnosti probace patří i vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání.

V současnosti je trest definován jako prostředek pozitivního působení na pachatele trestného činu a to snahou o minimální újmu způsobenou pachateli, ale s maximálním naplněním funkce trestu. Působením výkonu trestu a jeho účincích na pachatele se zabývá penologie. Úsek penologie zaměřený na nepodmíněný trest odnětí svobody je označován jako penitenciariстика. Izolace jedince ve specifických podmínkách, které se odlišují od běžného života, mění jeho chování. Záleží, zda se odsouzený ve výkonu trestu pohybuje směrem od společnosti, což je negativní, nebo směrem žádoucím, ke společnosti. Dosáhnout tohoto pozitivního směru je úkolem penitenciární pedagogiky. Ta obsahuje metody, prostředky a formy jak přistupovat k resocializaci a nápravě vězňů. Dříve byla orientace zaměřena spíše na profesní vzdělávání, dnes je i snaha o středoškolské nebo vysokoškolské vzdělávání vězňů, i když v současnosti je vzdělávání vězňů ponejvíce zaměřeno na využívání volného času, protože je to problém většiny odsouzených, kteří žili kriminálním životním stylem. Další výukové programy jsou formou sociálního učení zaměřeny na zvládání běžných sociálních situací od jednání na úřadech po hledání pracovního místa. (Uhlík, 2006)

Generální prevence

Generální prevence přináší důvěru společnosti v efektivitu trestního práva a posilování právního vědomí k ochraně společnosti před dalšími trestnými činy. S tím velmi souvisí princip neodvratitelnosti trestu a jeho adekvátnost. Výrazný vliv na ostatní členy společnosti má spravedlivé a včasné udělení sankce. Tím je jasně vysloveno, které konkrétní chování je nežádoucí a jaké důsledky jsou pro pachatele spjaty s trestnou činností.

4. Argumenty pro a proti trestu smrti

Následující úvaha se zabývá patřičností trestu smrti, pojmenováním a prošetřením hlavních „výhod a nevýhod“. Při hodnocení argumentů je důležité vzít v potaz specifické podmínky každého státu a vždy je třeba zohlednit konkrétní právní, historický, ekonomický a celkový sociální kontext.

4.1. Zastánci trestu smrti

Ochrana společnosti před pachatelem

Stoupenci trestu smrti tvrdí, že pouze tento trest je schopen ochránit společnost před nebezpečím ze strany těžkých a nenapravitelných zločinců. Ti z jejich pohledu představují stálé nebezpečí pro společnost a je třeba je zneškodnit. Trest doživotního odnětí svobody je nedostačující, protože tu vždy existuje šance amnestie nebo útěku z vězení. Dále se uvádí, že odsouzení na doživotí jsou fakticky beztrestní, za trestné činy, které by spáchali potom. Například za trestné činy spáchané při útěku, nebo útoku proti dozorcům. (Kuchta, Schelle, 1982) Nelze popřít, že totální fyzická likvidace pachatele splňuje požadavek společnosti před opětovnou trestnou činností pachatele, než jakýkoli jiný trest. Odstraněním jedince je absolutně vyloučena recidiva a je tak bezesbytku naplněna individuálně – preventivní funkce trestu. Trest smrti podle jeho zastánců poskytuje větší pocit bezpečí a jistoty veřejnosti.

Generálně preventivní funkce

U této funkce otázka zní: má uplatnění trestu smrti za následek odstrašení některých potenciálních pachatelů trestných činů? Nebo působí vědomí hrozby trestu smrti jakožto eventuální sankce na jednání pachatele tak, že od spáchání trestného činu upustí? Pro prokázání významného generálně – preventivního účinku trestu smrti by musela vyjít najevo nezpochybnitelná kauzální souvislost aplikování tohoto trestu a snížení úrovně kriminality.

V praxi se užívá udělení trestu smrti ponejvíce za vraždu. Pachatele vraždy lze rozdělit do dvou skupin.

Do první skupiny patří jedinci, kteří vraždí v afektu, v silném citovém rozrušení, pod vlivem alkoholu nebo jiných omamných látek. Z tohoto důvodu si ani nemohou uvědomit jim hrozící trest smrti. Do druhé skupiny patří ti, co vraždí promyšleně, plánovitě, chladnokrevně a s rozvahou. Vědomí, že jim hrozí trest smrti, je od spáchání neodradí. Naopak, počínají si obezřetněji. Pachatel věří, že nebude nikdy dopaden. Proto pro první ani druhou skupinu neplatí generálně – preventivní zastrašující účinek. Pak je jen logické, že výzkumy nepotvrdily, že by následně po zrušení trestu smrti došlo k nárůstu deliktů, za které byl dříve trest smrti udělován (Kalvodová, 1995, s. 19).

Trest smrti jako odplata pachateli a satisfakce pro pozůstalé

Z mého pohledu je odplata hlavním argumentem pro trest smrti. Již od dob starověkého Říma platí odvěké právo na satisfakci. Sami příbuzní oběti potrestají vraha usmrcením. Toto je zvykové právo, které se uplatňuje v civilizované společnosti jako morální princip. Společnost ustanoví soudy, které zhodnotí chování proviněného a vynesou rozsudek smrti v souladu s obecnými pravidly. Problematické je právě delegování práva na satisfakci na jinou osobu vlastně spíše instituci, jde pak ještě o spravedlivou pomstu? Z pohledu pozůstalých nebo příbuzných obětí trestných činů je třeba zlo odčinit stejným zlem. Blízcí jsou vždy nadměrně emocionálně zainteresovaní a jejich náhled nemůže nikdy být nepodjatý. Jejich volání po zadostiučinění nelze ignorovat.

Ekonomické aspekty

Zastánci trestu smrti argumentují tím, že usmrcení pachatele je pro ekonomiku státu výhodnější nežli jeho doživotní pobyt ve vězení. Skutečnost je opravdu taková, že pobyt jednoho vězně ve vězení vyjde nesrovnatelně nákladněji, nežli jednorázové vykonání poprav. Civilizovaná společnost by měla vnímat lidský život jako nevyčíslitelnou a nenahraditelnou hodnotu a podle toho se k životu chovat a neporovnávat s ekonomickými aspekty.

4.2. Odpůrci trestu smrti

Z pohledu odpůrců trestu smrti je absolutní trest v rozporu se základními mravními principy, na nichž má být společnost budována. Stát, který si občané vytvořili, sám neuznává nedotknutelnost jejich života. Právě naopak, ze záměrného usmrcení jedince, vytváří právní institut. Již osvícenectví bojuje za celkovou humanizaci trestů. Zde je na místě vzpomenout významného myslitele této doby Ceasara Beccariu (1738-1794), jehož práce „O zločinech a trestech“ měla velký vliv na vývoj trestního práva v Evropě. Beccaria pod vlivem společenské smlouvy upíral státu právo ukládat trest smrti, protože člověk podle něho nedisponuje svým vlastním životem, tedy nemůže právo usmrtit přesouvat na stát. (Kuchta, Schelle, 1982).

V současné době odpůrci trestu smrti poukazují na neprokazatelný pozitivní vliv trestu smrti na pokles kriminality, na nemožnost nápravy v případě justičního omylu a zneužití. Zpochybňují také zstrašující a generálně - preventivní účinek trestu. Celá vyspělá Evropa trest smrti buď zrušila, nebo jej neuplatňuje. Nejznámějším hnutím proti trestu smrti je nevládní organizace Amnesty International, která působí po celém světě, při mezinárodní ochraně lidských práv. V následující části podrobněji rozvedu některé argumenty proti trestu smrti.

Možnost justičního omylu

I přes zachování všech standardních postupů nezávislé justice a při vyloučení jakýchkoli záměrných zneužití práva může dojít k chybnému rozsudku. Navzdory všem zárukám spravedlivého procesu včetně možnosti přezkumných prostředků nelze nikdy riziko lidského selhání zcela eliminovat. Navíc mohou být objeveny nové důkazní prostředky, jejichž použití může zvrátit výsledek původního procesu. V případě následného odhalení justičního omylu nelze již provést nápravu. Provedený trest smrti je již nezvratitelný.

Pochybný zastrašující účinek

Navzdory celé řadě různých méně či více kvalifikovaných pokusů popsat působení trestu smrti ve společnosti se nepodařilo nikdy objektivně a metodicky jakoukoli úměru odhalit a doložit. V praxi se užívá udělení trestu smrti ponejvíce za vraždu. Pachatele vraždy lze rozdělit do dvou skupin. Do první skupiny patří jedinci, kteří vraždí v afektu, v silném citovém rozrušení, pod vlivem alkoholu nebo jiných omamných látek. Z tohoto důvodu si ani nemohou uvědomit hrozící trest smrti. Do druhé skupiny patří ti, co vraždí promyšleně, plánovitě, chladnokrevně a s rozvahou. Vědomí, že jim hrozí trest smrti, je od spáchání neodradí. Naopak, počínají si obezřetněji. Pachatel věří, že nebude nikdy dopaden. Proto pro první ani druhou skupinu neplatí generálně – preventivní zastrašující účinek. Pak je jen logické, že výzkumy nepotvrdily, že by následně po zrušení trestu smrti došlo k nárůstu deliktů, za které byl dříve trest smrti udělován (Kalvodová, 1995).

Politické zneužívání trestu smrti

V mnoha zemích, jak v minulosti, tak i v současnosti, je trest smrti zneužíván jako nástroj politických represí vůči politickým oponentům, nebo k zbavení se „nepohodlných“ osob. I Český stát měl historickou epochu, ve které se ke slovu dostala zvláště, násilí a teror vůči vlastnímu národu ve jménu politické ideologie „kladiva a srpů“. Tuto problematiku popisují v poválečných politických procesech v předešlé části. Nyní chci jen pro názornost doložit tabulkou¹, která uvádí počet poprav od roku 1918 do 1989 na území ČSR, ČSSR. Pro názorné zobrazení jsem údaje zpracovala do grafu². Je zde na první pohled vidět, která léta jsou poznamenána politickým násilím, bezprávím a zvláště vládnoucí mocí. Absolutní trest se tak stal nástrojem k umlčení a zastrašení odpůrců komunistického režimu. (Liška a kol., 2006)

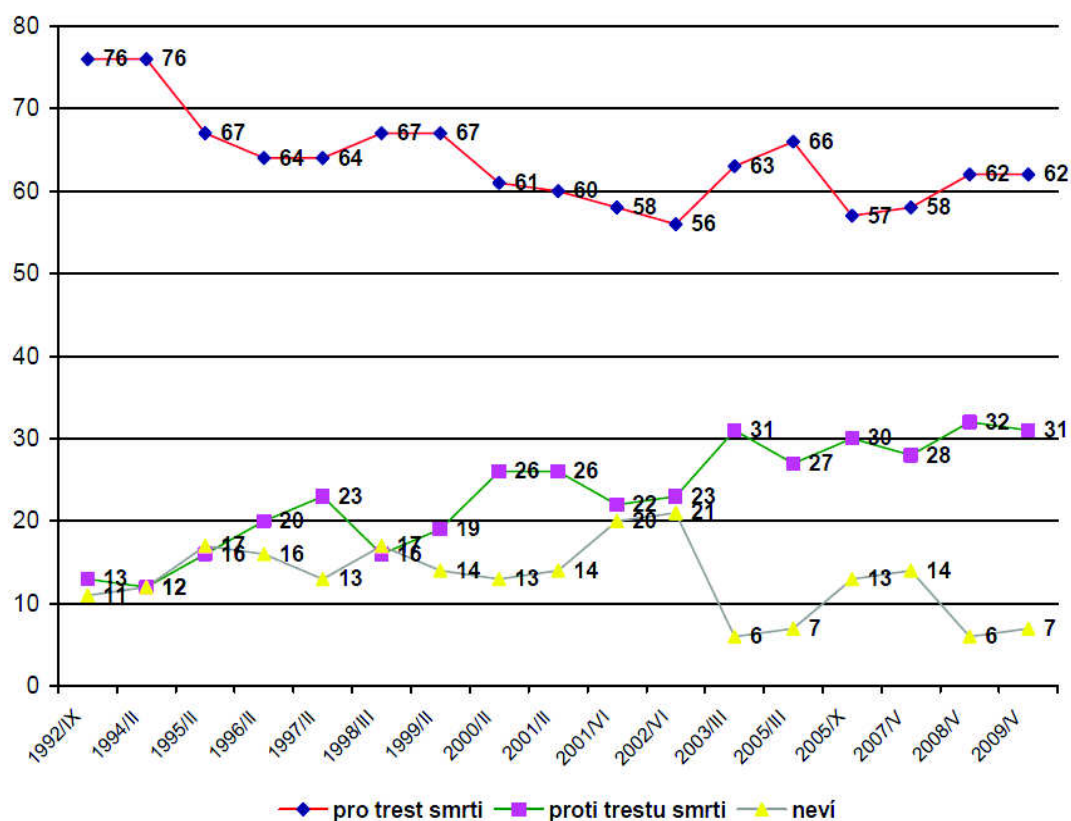
¹Kalendář poprav viz příloha č. 1

²Zpracovaný kalendář poprav do grafu viz příloha č. 2

4.3. Postoj občanů České republiky k trestu smrti

Celosvětový vývoj zcela jasně směřuje k aboliici trestu smrti a jeho nahrazení trestem doživotí. Podle centra pro výzkumu veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, počet odpůrců trestu smrti roste. Z 13% v roce 1992 stoupl do roku 2009 na 31% což je o celých osmnáct procentních bodů. Tyto výsledky pochází z kontinuálního výzkumu, který CVVM SOÚ AV ČR, provádí od roku 1992.

Graf 1: Stoupenci versus odpůrci trestu smrti: časová řada 1992-2009 (v%)

Zdroj: tisková zpráva CVVM SOÚ AV ČR

Závěr

V bakalářské práci jsem pro zmapování a popis vývoje trestu smrti použila historicko-srovnávací metodu. Na základě analýzy historických dokumentů a odborné literatury jsem se pokusila vykreslit používání trestu smrti v průběhu asi tisíc let zpět naší historií, jeho složitou cestu, kterou urazil až po jeho zrušení. Trest smrti je přítomen v celé historii lidstva, na všech kontinentech, ve všech kulturách i za všech vládnoucích režimů. Zrušení absolutního trestu je ale spíše politická a filozofická otázka, nežli trestně právní.

Snažila jsem se popsat jak naši předkové, kteří osídlovali během druhé poloviny prvního tisíciletí naše území, uplatňovali trest smrti. Řídili se zvykovým právem, které si předávali z generace na generaci ústním podáním spolu s rodovými tradicemi. Takto byli obeznámeni s normami přípustného chování. Účelem trestu byla odplata a pomsta a to okamžitá a exemplární, aby odstrašila další potencionální viníky. Později, v souvislosti s přijímáním křesťanských zásad, dochází ke snaze uplatňovat nové způsoby nápravy zločinců. Trvá ovšem ještě další století, než jsou v českých zemích podstatněji vymýceny zvyklosti dávného zvykového práva.

Po rozpadu Velkomoravské říše, kdy se začal formovat český stát pod vedením mocného rodu Přemyslovců, jsou vytvářeny potřebné státní a církevní instituce, ale soudnictví zůstává v rukou kmenových knížat a vznikající šlechty. Převládá tak staré zvykové právo obohacené o byzantskou právní normu: „Zákon sudnyj ljudem“. Také další historické písemnosti této doby nám poskytují vědomosti o trestání a postihu provinilců. Právě popisem těchto, nám do dnešní doby dochovaných, událostí jsem se pokusila nastínit uplatnění trestu smrti. Vliv západoevropského práva sílí na našem území po roce 1212, kdy český kníže Přemysl I. získává dědičný královský titul. Jeho syn Václav I. a zejména vnuk Přemysl Otakar II. vytvářejí podmínky pro rozvoj měst. Vzniká systém středověkého soudnictví, opírající se o vrchnostenské, městské a církevní soudy. Při vyšetřování hrdelních trestných činů je využíván výslech za použití mučení.

V roce 1579 byla vydána „Královská městská práva“ sepsaná Pavlem Kristianem z Koldína, z nichž je patrné, že trestných činů, které byly trestány smrtí, existovala celá řada. Počínaje cizoložstvím, kacířstvím až po čarodějnictví. V této době držení osob zbavených svobody nemělo charakter odnětí svobody, ale šlo spíše o vazbu před vlastní krvavou exekucí. Popravy vykonával městský kat, byly veřejné se záměrem odstrašit od páchaní dalších trestných činů. Ke slovu přichází dějinné období, kdy trestní právo neslouží jen k potírání zločinnosti, ale je zneužíváno k odstraňování nepohodlných politických, ideových a jiných odpůrců. Jde o stíhání osob podezřelých z kacířství nebo čarodějnictví. Za podpory římskokatolické církve tak vznikají inkviziční soudy. Vynesené testy smrti jsou vykonány stětím nebo upálením na hranici. Evropa tak podléhá čarodějnickému běsnění, jehož výsledkem jsou stovky nevinných odsouzených k smrti.

Až vliv francouzské osvícenecké filozofie, která zdůrazňovala význam lidského rozumu, humanity a pokroku spolu s pracemi italských a anglických právníků, přináší do vězeňství a trestání nový humánní přístup. Ukládání trestu smrti omezuje vydání nového trestního kodexu císařovnou Marií Terezií. Počíná se budovat systém státních profesionálních soudů, které začaly odstraňovat nedostatky a zvůli v právních postupech feudálních pánů. Pozdější bouřlivé události roku 1848 ve střední Evropě sice nevedou ke zrušení trestu smrti, ale určitě je využíván méně. Za rakouskouherské monarchie je sice udělován, ale vykonán je jen pouhý zlomek, tj. 3,2%.

Demokratické a masarykovské ovzduší první republiky také nepřináší zrušení trestu smrti, ale jeho výkon byl za celých dvacet let proveden pouze v 15 případech, což se v nadcházejícím období okupace a vzniku Protektorátu Čechy a Morava radikálně změnilo. Nastalo bezpráví, trest smrti se v rukou okupantů změnil v nástroj k zastrašení a udržení pořádku. Výsledkem mělo být poněmčení, nebo fyzická likvidace obyvatel Čech a Moravy. Bohužel ani po porážce hitlerovského fašismu není trest smrti na ústupu. Spíše naopak, stává se nástrojem odplaty a umlčení nepohodlných politických protivníků. Výsledkem komunistické zvůle jsou stovky nevinně odsouzených a justiční vraždy.

Justice se tak dostala zcela pod kontrolu a do područí politické moci. Poslední politická poprava byla provedena v roce 1960. V pozdějším období jsou tresty smrti udělovány pouze několikanásobným vrahům.

Zrušení trestu smrti v České republice v roce 1990 je jen logickým vyústěním, protože účelem trestu má být převýchova delikventa. Když se ohlédneme do historie, tak trestu smrti bylo nejvíce zneužíváno k prosazování ideologie té doby. Od inkvizičních procesů a rasových předsudků po prosazování totalitních režimů. Proto v moderní vyspělé společnosti ztrácí trest smrti postupně své místo. Tento trend je stále výraznější a nepochybně bude pokračovat dál.

Resumé

Bakalářská práce se věnuje vývoji trestu smrti. Popisuje trest smrti, jeho vývoj a cestu, kterou se tento druh zbavení života v minulosti ubíral. Proto člením práci do kapitol, jež respektují historické pořadí používaných trestů smrti od dějinných počátků po současnost. V historických souvislostech se tak snažím vystihnout základní druhy kriminality a postih provinilců na pozadí českých dějin. Také mění se názor vyvíjející se lidské společnosti na uplatňování trestu smrti.

V první části popisují zločiny a následné tresty tak, jak se chronologicky udály. Od počátků osídlování našeho území slovanskými kmeny až po současnost. Od obyčejového práva založeného na odplatě a pomstě přes krutost středověkého soudnictví. Vliv osvícenectví a humanity na udělování trestu pro odsouzené. Snažila jsem se nastínit i demokratické ovzduší masarykovské první republiky, které zcela jistě mělo pozitivní přínos pro humánnější přístup k odsouzeným, bohužel vystřídané obdobím okupace. Popisují i poválečné události, které se vyznačují nespravedlností, přehmaty a justičními vraždami, soudnictví za socialismu až po zrušení trestu smrti.

V druhé části, ve dvou podkapitolách se snažím o popis druhů trestu smrti, tak jak byly v historii praktikovány. Nejprve ty, které sahají do dávné historie a poté ty, s kterými je možno se setkat ještě dnes. Dále se věnuji obecným teoriím trestu smrti, a tomu, jaký je jeho účel. Samozřejmě nelze u tohoto tématu nezmínit argumenty pro a proti trestu smrti. K tomu lze jen dodat, že diskuse o znovuzavedení trestu smrti neutichají a neskončí, dokud se společnost nedokáže navždy zbavit zločinců cestou důsledného uplatnění doživotního odnětí svobody. Jen tak se vyhneme nenapravitelnosti justičních vražd, a na straně druhé, se na svobodě nebudou vyskytovat lidé, kteří páchají zločiny. Zločiny, kde výsledkem v „lepší“ případě není smrt oběti, ale „jen“ těžké psychické následky. Vždy po spáchání mimořádně odsouzeníhodného zločinu se rozhoří nová diskuse o trestu smrti a množí se hlasy požadující jeho znovuzavedení. Je to pochopitelná reakce ve státech, které trest smrti zrušily. V takto vyhocených situacích bývá trest smrti chápán jako všelék proti veškerým násilným zločinům. S výzvami k jeho zavedení se pojí naděje, která však uplatňování trestu smrti těžko může splnit.

Anotace

Bakalářská práce shrnuje vývoj trestu smrti na našem území od prvního osídlování slovanskými kmeny až po jeho zrušení v roce 1990. Provádí historicko-srovnávací metodou popis, jak se zhruba tisíc let vyvíjelo v lidské společnosti soudnictví a následné trestání provinilců. Analýzou historických dokumentů a odborné literatury poskytuje ucelený pohled na používání trestu smrti, kdy byl součástí našeho právního řádu až do jeho zrušení.

Klíčová slova

Trest smrti, exekuce, poprava, odsouzený, zločinec, trest,

Annotation

The Bachelor thesis summarizes the development of the death penalty in our region since the first settlement by the Slavonic tribes till the abolition of capital punishment in 1990. This piece of work describes by the historical-comparative method how the judiciary in human society and the forms of capital punishments were developing throughout the centuries. The analysis of historical documents and scientifically based literature provide comprehensive view about the practise of the death penalty, since included in our rule of law until its abolition.

Key words

Death Penalty, Execution, Convict, Criminal, Punishment

Seznam použité literatury

Adamová, K., Soukup, L. *Prameny k dějinám práva v českých zemích III.* Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1999, 186 s. ISBN 80-7082-497-2

Barring, L. *Trest smrti v dějinách lidstva.* 1. Praha: Naše vojsko, 2008, 166 s. ISBN 978-80-206-0975-5

Bestová, C. *Trest smrti v německo-českém porovnání.* Brno: Doplněk, 1996, 176 s. ISBN 80-85765-56-X

Cawthorne, N. *Nejznámější veřejné popravy v dějinách.* Frýdek-Místek: Alpress, 2009, 293 s. ISBN 978-807362-711-9

Francek, J. *Zločin a trest v českých dějinách.* Praha: Rybka Publishers, 1999, 460 s. ISBN 80-86182-91-6

Given, J., B. *Inkvizice a středověká společnost.* Neratovice: Verbum Publishing, 2008, 352 s. ISBN 978-80-903920-0-7

Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody na doživotí.* Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995, 92 s. ISBN 80-210-1197-1

Kaplan, K. *Největší politický proces M. Horáková a spol.* Brno: Doplněk, 1996, 350 s. ISBN 80-85765-58-6

Kapras, J. *Přehled právních dějin zemí české koruny. Díl 1 a 2.* Praha: Pražské akciové tiskárny, 1933, 47 s. ISBN neuvedeno

Klabouch, J. *Staré české soudnictví / Jak se dříve soudívalo.* Praha: Orbis, 1967, 400 s. ISBN 11-003-67

Kýr, A. *Památník Pankrác.* Praha: Vězeňská služba České republiky, 1999, 70 s. ISBN neuvedeno

Liška, O. a kol. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006, 249 s. ISBN 80-86621-09-X

Lyons, L. *Historie trestu: justiční tresty od dávných dob po současnost*. Praha: Svojtka&Co, 2004, 190 s. ISBN 80-7352-021-4

Monestier, M. *Historie trestu smrti*. Praha: Rybka Publishers, 1998, 402 s. ISBN 80-86182-05-3

Sommer, P., Třeštík, D., Žemlička J. *Přemyslovci budování českého státu*. Praha: Lidové noviny, 2009, 779 s. ISBN 978-80-7106-352-0

Störiř, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon, 1992, 560 s. ISBN 807113-058-3

Uhlík, J. *Historie věznění a vězeňství v Čechách*. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby, 2006, 312 s. ISBN nevedeno

Umberto, E. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997, 251 s. ISBN 80-7198-173-7

Vojáček, L., Schelle, K., Knoll, V. *České právní dějiny*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, 684 s. ISBN 978-80-7380-127-4

Internetové zdroje

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. [online]
[cit 2010- 22-03] Dostupné z WWW: < <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/>>

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Kalendář poprav v ČSR, ČSSR a na území tzv. protektorátu (Liška, 2006).

Příloha č. 2 - Zpracovaný kalendář poprav do grafu

Rok	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Celkem
1918													0
1919						3		1					4
1920													0
1921	1												1
1922													0
1923	2												2
1924													0
1925													0
1926													0
1927						1	1			1			3
1928													0
1929										1			1
1930												2	2
1931													0
1932													0
1933			1								1		2
1934													0
1935				1									1
1936							1						1
1937			1		2								3
1938	1	1		1					1		2		6
1939													0
1940	1												1
1941						1							1
1942													0
1943													0
1944													0
1945	1				2	3	2	6	16	31	16	21	98
1946	38	26	40	25	25	26	15	18	40	42	28	32	355
1947	46	45	50	103	12	1	2	1			1	5	266
1948				3	2	1			5	9	1	2	23
1949	1	3			5	5	8			4	6		32
1950	4	6	1		9	10	1		4	15	1	6	57
1951		2	4	8	1	5	4	15	8	1	10	2	60
1952		13		1	2	7	3	9	4	4	11	12	66
1953	2	2	4	5	7	4	5	4	1	3	2	6	45
1954	5	4	1	1	3	1	2	1		2	4	1	25
1955		3	3		4		2		1			2	15
1956		1		1	2	1				2	1		8
1957	2	1		1				1				1	6
1958	1	1			2	1	10					1	16
1959				1	1		4		1		1		8
1960		1	1		1				1		1	2	7
1961	1		1	3					1				6
1962		1	1	1			1		1		2	3	10
1963	3						1		1		1	1	7
1964		1	1			1		1	1		11		16
1965		1	1		1							1	4
1966							1	2	1	2	1	1	8
1967						3			1				4
1968													0
1969													0
1970													0
1971		1											1
1972	1	2	1								2		6
1973				1						1		1	3
1974													1
1975			2		1					1		1	5
1976						1	1						2
1977							1						1
1978		1									1		2
1979		1				1	1					1	4
1980			2						1		2		5
1981				1									1
1982			1					1					2
1983				3					1				3
1984								1					1
1985			1	4		1							6
1986		1		1				1					3
1987							1				1	1	3
1988													0
1989		1				1							2

Obrázek 2 Počet popravených v období od 1918 do 1989

